

A photograph of a church in a snowy landscape. The church features a prominent wooden bell tower with a dark, shingled roof and a cross on top. The main body of the church is white with horizontal siding. The ground is covered in snow, and some evergreen trees are visible in the background.

*Pihlajaveden
kirkonrakentajia
etsimässä*

Kari Kotiranta

Tiedetila

Kirkonrakentajia etsimässä

(takakansi)

Tämän kirjan lähtökohtana on henkilökohtainen suhteeni Pihlajaveden kirkkoon, erämaakirkkoon, joka näyttää tipahtaneen paikalleen kenenkään suunnittelematta ja rakentamatta – ainakin jos virallisia lähteitä on uskomisen. Monet sakraalirakennukset ovat syntyneet erilaisten ihmeiden tuloksena, niin myös Pihlajaveden kirkko.

Kertomus 'Pihlajaveden kirkonrakentajia etsimässä' on matka menneisyyteen – aikaan, josta ei ole säilynyt kovinkaan paljon kuvauksia ihmisistä. Historia koostuu erilaisten kokousten päätöksistä ja kuvitelluista kansankuvauksista, jotka ovat muuttuneet 'tosiksi' vuosisatojen kuluessa.

Kerron myös siitä millainen Pihlajaveden kirkosta tuli, ja miltä se näyttää erilaisten tutkijoiden tekemien tulkintojen valossa. Pihlajaveden kirkon rakentamisesta on monia toisistaan poikkeavia näkemyksiä – ne ovat jossain määrin ristiriitaisiakin, mutta ovat kuitenkin tulkintoina mahdollisuuksien rajoissa.

Pihlajaveden vanhan kirkon kohtaloita ei voi käsitellä ottamatta kantaa uuteen kirkkoon. Käsittelen uuden kirkon rakentamista niiltä osin kuin sillä on merkitystä vanhan kirkon olemassaolon kannalta.

Pihlajaveden kirkonrakentajia etsimässä

Kari Kotiranta

Tiedetila

Kiitokset

Olen keskustellut monen ihmisen kanssa kirjasta ja sen sisällöstä – kiitoksia heille juttutuokioista, sähköposteista ja Facebook päivityksistä.

Erityisesti haluan kiittää Tuulaa – hän on päivittäin ollut kuuntelemassa tarinoita kirjakonstruktajista ja lopulta lukenut kirjan monta kertaa ja antanut hyviä kommentteja.

Teksti ja kuvat: Kari Kotiranta
Kuva- ja tekstiviitteet kerrottu tekstissä

Tämä teos julkaistaan Creative Commons
lisenssin alaisuudessa. Sitä voi jakaa vapaasti ei kaupallisissa
tarkoituksissa.

ISBN 978-952-68654-2-3 (nid.)
ISBN 978-952-68654-3-0 (PDF)

Kirjapaino painetulle versiolle Printek Oy
Keuruu 2017

Sisällysluettelo

Lukijalle	5
Johdanto	9
Maisema 1700-luvun loppupuoliskolla	12
Ketkä Pihlajavettä asuttivat ja ketkä siellä asuvat?	16
Suomen heimot Topeliuksen mukaan	19
Kirkonrakentaja – mitä hän koki	24
Ihmisen mieli, tajunta ja päivittäinen elämänpiiri	26
Mielen sisältö	26
Kehollisuus	27
Merkityssuhteet arkipäivässä, situaatio	29
Koti	29
Ruoka	30
Terveys	32
Vaatteet	33
Ystävät ja perhe	36
Työ	38
Juhlat ja viihde	40
Yhteisöllisyys	42
Uskonto	44
Merkityssuhteet ja maailma	46
Ihmisen tuska Pihlajavedellä 1700-luvun alkupuolella	50
Ihmiset kirkon rakentamisen aikaan 1700-luvun lopulla ..	51
Pihlajaveden kirkon rakentaminen	54
Perusteet kirkon rakentamiselle – toiveet ja pettymykset	55
Kuka oli kirkonrakentaja Matti Åkerblom	56
Kysymyksiä Pihlajaveden kirkon tiimoilta	58
Materiaalit ja rakenteet	61
Kirkko ulkoa	63
Kirkko sisältä	65
Kirkon esineistö	67
Kirkon palvelijat	69
Kirkon alennustila	72
Kirkko ajassa	78

Pihlajaveden uusi kirkko	81
Pihlajaveden uuden kirkon rakentaminen – lähes ihmisiän kestänyt projekti	82
Mitä kirkonrakentajilta pitäisi oppia	89
Lähteet	93
Liite 1. Tiivistelmä Pihlajaveden seurakunnan ja pitäjän historian tapahtumista	97
Liite 2. Pihlajaveden papit kirkkojen rakentamisen ja vanhan kirkon entisöimisen aikaan	98
Liite 3. Kirkko vuonna 2017	99
Liite 4. Sattumaako	100
Viestit ja Tiedetila	102

Lukijalle

Kertomus 'Pihlajaveden kirkonrakentajia etsimässä' on matka menneisyyteen – aikaan, josta ei ole säilynyt kovinkaan paljon kuvauksia ihmisistä. Historia koostuu erilaisten kokousten päätöksistä ja kuvitelluista kansankuvauksista, jotka ovat muuttuneet 'tosiksi' vuosisatojen kuluessa. Topeliuksen 'Maamme kirjan' kertomat, Suomen eri heimojen luonteenpiirteet, ovat painuneet mieliin kirjaa kouluissa luettaessa useiden sukupolvien aikana.

Tässä kirjassa kerron siitä, millainen Pihlajaveden kirkosta tuli, ja miltä se näyttää erilaisten tutkijoiden tekemien tulkintojen valossa. Pihlajaveden kirkon rakentamisesta on monia toisistaan poikkeavia näkemyksiä – ne ovat jossain määrin ristiriitaisiakin, mutta kuitenkin tulkinnat ovat mahdollisuuksien rajoissa.

Aluksi esittelen keskisuomalaisia – vai pitäisikö sanoa pohjoishämäläisiä puukirkkoja ja niiden suhdetta Pihlajaveden kirkkoon.

Keski-Suomessa on kolme merkittävää puukirkkoa, jotka edustavat kansanomaista puukirkkoarkkitehtuuria parhaimmillaan. Nämä ovat Petäjäveden, Keuruun ja Pihlajaveden kirkot. Kaikki kolme on rakennettu 1700-luvun loppupuolella. Kirkot eivät edusta ensimmäisiä rakennettuja puukirkkoja, mutta tyyllisesti ne ovat hyviä lajinsa edustajia. Kaikki kirkot ovat eri mestareiden tekemiä ja edustavat siis toisistaan poikkeavia tyyliuuntia.

Petäjäveden kirkko on Jaakko Leppäsen käsialaa ja on tasavartinen ristikirkko. Keuruun ja Pihlajaveden kirkot ovat tyypiltään kylkiäisillä varustettuja pitkäkirkkoja.

Keuruun kirkon rakentajana oli härmäläinen mestari Antti Hakola. Kirkon tyyllilliset piirteet jatkavat keskiaikaisen kivikirkon perinnettä. Kellotorni muistuttaa yleisjäsentelyltään tyyppillistä pohjalaista renesanssitornia, jonka pohja- ja kellokerros ovat nelimäisiä.

Pihlajaveden kirkon suunnittelijana toimi Matti Åkerblom, joka oli jo tunnettu useista aikaisemmin rakentamistaan kirkoista. Esimerkiksi voidaan mainita Ruoveden, Oriveden ja Kuoreveden kirkot. Kuoreveden kirkko on tyyllillisesti varsin lähellä Pihlajaveden kirkkoa. Pihlajaveden kirkko on vain pienempi ja jossain määrin koruttomampi. Kuoreveden kirkon torni on korkeampi ja siinä on kellohuoneen yläpuolella naurismainen osa. (Tapio, 1967; Klemetti, 1927, 152-154.)

Pihlajaveden kirkko (vanha kirkko, erämaakirkko) lienee vähiten tunnettu kolmesta Keski-Suomen kirkosta. Tämä johtunee kirkon sijainnista kaukana ihmisasunnoista. Nykyisinkin kirkko on sankan metsän keskellä, mikä on yllättävää, koska kirkot rakennettiin tavallisesti aukeille paikoille. Tämä selittyy yhden käsityksen mukaan sillä, että kirkko alun perin rakennettiin aukealle peltomaalle, mutta myöhemmin kirkon oltua hylättynä metsä kasvoi sen ympärille. Väite ei välttämättä pidä paikkaansa, koska kirkon lattian alla kerrotaan olevan isoja kantoja (vrt. kirjan loppupuolella oleva Akseli Gallénin, Gallen-Kallela vuodesta 1907, runo sivu 75) ja siitä voidaan päätellä, että kirkko on ilmeisesti rakennettu keskelle metsää.

Pihlajaveden kirkko näyttää tipahtaneen paikalleen kenenkään suunnittelematta ja hirsiiin koskematta. Tosin perimätieto kertoo, että ensimmäisenä kesänä tehtiin ahkerasti töitä kirkon rakennustyömaalla – ainoastaan heinätauko pidettiin. Asiakirjojen mukaan mukana projektissa oli 10 taloa ja neljä torppaa tai ainakin nämä olivat anomassa tuomiokapitulilta lupaa kirkon rakentamiseksi. Varsinaisesta rakentamisesta dokumenteissa ei kuitenkaan kerrota. (Suominen, 1931.)

Kirkon suunnittelijaa on arvailtu. Arkkitehdit ja taidehistorioitsijat ovat löytäneet yhtäläisyyksiä samoihin aikoihin rakennettujen kirkkojen kanssa. Myöhemmissä tutkimuksissa onkin osoitettu vakuuttavasti – kirkon olevan Matti Åkerblomin käsialaa. Kirkon merkitys lajinsa edustajana 'löydettiin' vasta 1950-luvulla.

Uusi kirkko, kirkkohökkeli kuten Akseli Gallén sitä nimitti on syntynyt Pihlajaveden isäntien valtapyrkimysten muistomerkiksi. Tasapainoilu vallan (voiman) ja uskonnon välillä leimasi ihmisiän kestänyttä rakennusprojektia. Näkökulmasta riippuen kirkon rakentaminen valittuun paikkaan tuhosi Pihlajaveden tai pelasti Pihlajaveden ainutlaatuisen erämaa-alueen keskellä eteläistä Suomea.

Gallen-Kallela oli kuitenkin väärässä, kirkko on kaunis ja edustaa aikansa käsitystä sakralirakennuksesta ryhdikkäästi. Riidoista huolimatta uudesta kirkosta tuli kaikkien pihlajaveteläisten kirkko.

Vanha kirkko oli 'väärällä paikalla' ja se piti hävittää ja olisi hävitettykin ilman ulkopuolisten väliintuloa. Tuomiokapituli ja Keuruun kirkkoherra halusivat säilyttää kirkon kehikon muistomerkkinä Pihlajaveden ensimmäisestä kirkosta ja Akseli Gallénin mielestä kirkko oli yksinkertaisesti kaunis, jonka arvoa "pönttöputaalaiset" eivät ymmärtäneet.

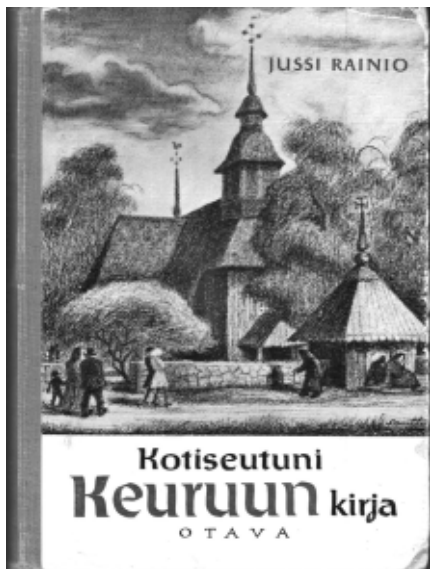
Kirkon sisustus revittiin vallan ja voiman tunnossa ja puutavara myytiin huutokaupalla. Sukupolvien vaihtuminen auttoi näkemään vanhan kirkon uudella tavalla ja 1900-luvun alkupuolella alkoi vanhan kirkon entisöinti – palauttaminen alkuperäiseen asuunsa. Nykyisin kirkko on kaikkien pihlajaveteläisten aarre.

Raamatussa kerrotaan, että Jumalalla on valta, voima ja kunnia. Ne ovat asioita, joita ihmiset ovat kautta aikojen halunneet, tai ovat halunneet, ettei niitä toisilla ihmisillä ole. Kirkon rakentamiseen oli Pihlajavedelläkin kolme syytä, joista ensimmäinen oli käytännöllisyys – kirkkomatkat olivat pitkiä ja oma kirkko olisi

lyhentänyt niitä. Toinen syy oli uskonto – ihmiset elivät pelossa ja Jumalan valta projisoitui kirkon edustajiin. Kolmas syy oli paikallinen valta ja voima – se, jolla ne olivat, määräsi kirkon paikan ja käytön. Ristiriitaa saattoi tulla paikallisen vallan ja julkisen vallan välillä kuten Pihlajavedelläkin kävi.

Oppisuunnassa nimeltä fenomenologia ajatellaan, että ihmisen kokemus on ensisijaista verrattuna siihen, miten maailma todellisuudessa on. Tarkastelun kohteena on ihmisen mieli ja se vaatii elinympäristön ja tiedossa olevan ulkopuolisen maailman analysointia. Yksi keskeisistä kysymyksistä on, miten paikallinen epävirallinen valta (auktoriteetti), uskonto ja yhteiskunnallinen valta, mukaan luettuna kirkollinen valta, vaikuttivat ihmisen, kirkonrakentajien mielen sisältöön.

Olen pyrkinyt tarkistamaan kaikki faktoina esittämäni, olen viitannut kirjoittajaani, jos käytettävissä oleva materiaali on hänen tulkintaansa. Ihmisten kuvauksessa olen käyttänyt yleistä kansatieteellistä tietoa oloista Suomessa ja olettanut, että Pihlajavedellä oli samanlaista kuin muuallakin. Omat tulkintani olen esittänyt omina tulkintoinani.

Kari Kotiranta

Jussi Rainion *Kotiseutuni Keuruun* kirjaa luettiin 1950- ja 1960-luvuilla Keurusseudun kouluissa. Sillä on ollut merkittävä vaikutus ymmärrykseen omasta asuinpaikasta. Kirja kertoo maisemasta, luonnosta, ihmisistä, paikannimestä, seurakunnista ja alueen kehityksestä.

Johdanto

Pihlajavesi on maakuntien reuna-alueita – läntistä Keski-Suomea, Pohjois-Hämettä, Etelä-Pohjanmaata tai Koillis-Satakuntaa. Sijainti riippuu katselijan tai kuuntelijan omasta viitekehyksestä, näkökulmasta. Ihmiset tulivat tänne aluksi Kokemäenjokea ja Pihlajaveden reittiä pitkin valloittamaan uusia metsästysmaita. Asutustoiminnan myötä savolaiset ja pohjalaiset tulivat ja perustivat kaskensa erämaihin.

Kauppaa käytiin Pohjanmaan rannikkokaupunkien asukkaiden kanssa ja sieltä tuli kaupankäynnin mukana myös uusia asukkaita – pohjalaisia miehiä ja naisia. Väestöön on tullut myös itäistä vaikutusta Karjalasta.

Pohjanmaan radan valmistuttua 1882 Haapamäen ja Seinäjoen välille – siitä tuli keskeinen kulkuväylä Vaasaan, ja toiseen suuntaan Tampereelle. Jyväskylän rata valmistui vuonna 1896. Vanha vuosisatainen tie kulki Liesjärven alapuolelta Jyväskylästä Kuortaneelle. Valtatie 23 yhdistää nyt alueen sekä Poriin että Jyväskylään. Tien viimeinen osa valmistui 1978.

Pihlajavesi, osana Pohjois-Hämeen järvisuuta, jää maantieteellisesti Suomenselän kainaloon. Suomenselkä on vedenjakaja, joka erottaa Pohjanmaan joet virtaamaan Pohjanlahteen. Pihlajavesi on myös osa Suomenselän suoaluetta. Luonto on karua ja erämaat ja suot ovat ainutlaatuisia ollakseen eteläisessä Suomessa. Ilmeisesti sen vuoksi Luontoliitto valitsi Pihlajaveden suot yhdeksi 'Suomen 100 luontohelmeä' -kohteista.

Ajankuvauksena Pihlajaveden kirkon rakentamisen ajoilta kannattaa mainita väitöskirja, 'Inledning til Tavastlands mineral-historia', jossa Abraham Lilius (1789) kuvailee vanhan Ruoveden

pitäjän aluetta ja mineraaleja. Myös Maanselkä mainitaan. Suomenselkää nimenä ei ilmeisesti vielä silloin käytetty – Suomenselkä on Maanselän eteläinen osa.

Ruovesi Socken; Den är til dess inre del, mycket uppfylld af en hop stora Sjöar, så at orten har belägenhet af en Skärgård. Negden ikring Moder-Kyrkan består måst af sandmoar och sandålar, samt syns det föga til berg annorstädes, än vid de stora och vidsträckta sjöstränderne. I *Virtdois* Capell är landet dock mera bergigt, med flere och högre bergskullar; men *Etteri* Capellgård, den innefattar ända til den stora Landthögden *maanselkä*, allmännaft sandmoar, morasser och lumpiga orter. Hela Socknen är belägen dels öster om stora *Näsjervi* Sjön, dels ifrån *Muralax* Forts omkring dess egne vattudrag. På malmvittringar fins här spår på flere ställen, hvilka dock äro af samma beskaffenhet, som de, om hvilka i *Cangasala* Socken blifvit omnämnde. De förnämsta ställen här af, äro 1:o *Haukilampi vuori* 1½ mil i nordöst ifrån *Virtdois* Kyrcka samt ¼ mil ifrån *Lobdenpöja* by i öster. Bergsträckningen är ifrån N. til S. och består af den äppelkastade *Jämsjö* hållearten. På västra sidan af Berget träffas en stor rund kiörtel af glänsande hörnblände 120 steg i diameter, med hvita ådror af grof ternig feltspat och Quarz, liksom marmorerad, jämte någon järn-råst och malmvittring på flere ställen. 2:o Vid *Knutila* by, 3 mil i N. W. ifrån *Ruovesi* Kyrcka och ¼ mil i S. ifrån Byn, framstryker i Berget, *Rautaniemi* kalladt, som består af grå skimmer-blandad Granit, nära vid Sjön i N. O. til S. W. en 3 famnars mågtig gång, af 12 famnars längd med stark bränd af råst, hvilken mycket är förvitrad; at ej förtiga det 100 famnar därifrån en dylik vittring af järnaktig kies, märkes på Södra sidan af nålet. Gråbergs-hållarne träffas af olika art och beskaffenhet. Ikring *Ruovesi* Kyrcka uti *Wisuvesi*, *Pavola* samt upåt *Virtdois*, består de af en grof grymig feltspat och Quarz. Vid *Liedonpöja* By, äivan för *Virtdois*, vidtager åter

Wikipedia kertoo: ”Suomenselkää luonnehditaan usein karuksi ja laakeaksi alueeksi. Maaston suhteelliset korkeuserot jäävät yleensä alle 20 metriin. Metsämaat Suomenselän alueella ovat pääosin karuja puolukkatyyppin männikkökankaita. Alueelle on tyypillistä myös soiden huomattava runsaus. Täten Suomenselällä on paljon lakka- ja karpalosoita. Alueen vallitseva maalaji on moreeni. Suomenselkää on myös nimitetty ”Lapin sormeksi” runsaslumisten talvien ja ympäröiviä alueita heikompien kasvien menestysmahdollisuuksien vuoksi.”

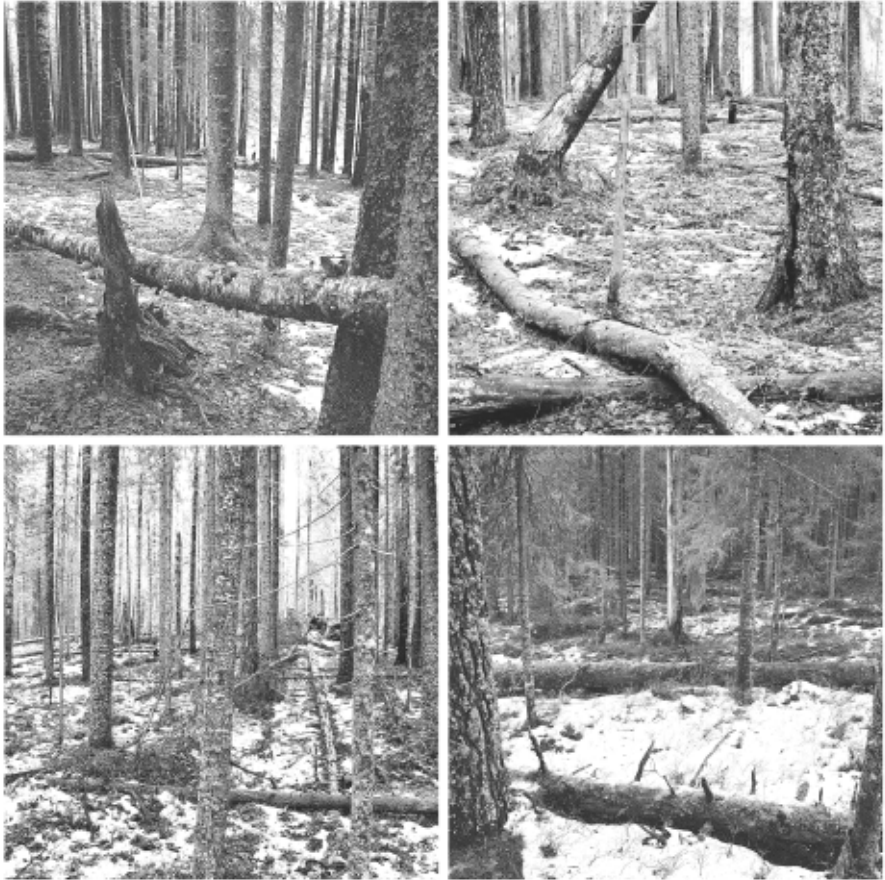
Professori Matti Luostarinen (2013) kuvailee Suomenselkää ”Vain eksymällä Suomenselän suomaille alkaa vihapuheet jälleen muuttua keihäänheittäjäkansalle tutummaksi. Tänne metropolien rakentaminen on vaikeaa. Kunnat eivät kuulu pitäjinä oikein kenenkään reviiriin työssäkäyntialueena. Täällä kohtaa suomalaisen maaseudun syvät juuret.

Vihapuhe muuttuu murjotukseksi ja kaikki tarpeellinen on jo sanottu moneen kertaan pettyen poliitikkojen lupauksiin. Näillä lakeuksilla turvepellon kantama on vain suon reunaan tai kivikkona avautuvaan pirunpeltoon saakka, ruokaturvakasveja on vähän ja sisämaassa sekatalouskin alkaa olla yhden ihmisen hoidettavana mahdotonta emännättömässä taloudessa.”

Pihlajavesi, Keuruun kaupungin läntisin alue on nykyäänkin (vuonna 2017) erämaata, jossa asuu vähän yli 400 ihmistä 416 neliökilometrin alueella. Pinta-alan suhteutettuna asukkaita on noin yksi ihminen neliökilometrillä. Kesäaikaan väkimäärä kaksin- jopa kolminkertaistuu. Vanhan Pihlajaveden alue on luonnoltaan monipuolinen – on vesistöjä, soita, mäkiä ja ennen kaikkea erämaita. Metsässä voi kävellä kilometrejä törmäämättä ihmisiin tai asutukseen. Metsissä on paljon mielenkiintoisia eläimiä, kuten suurpetoja: karhuja, susia, ilveksiä ja ahmoja. Vähemmän pelottavia otuksia ovat hirvet, peurat, ketut, jänikset ja linnut.

Pihlajavedellä on helppo tutustua luonnon ihmeisiin. Tarkkailupaikan löytää kävelemällä metsään tai rannalle. Tasainen kivi on hyvä katselupaikka ja hyvä istua – muutaman minuutin hiljaisuus ja luonnon teatteri alkaa: metsässä tikka hakkaa puun kylkeä, orava kurkistaa puun takaa, rannalla laulujoutsenpari laskeutuu toivottaen ilmoille tiedon tulostaan, kuikka lipuu lamella perheensä kanssa tai haukka syöksyy kohti saalistaan. Syvemmissä metsissä vaeltavat hirvieläimet ja suurpedot.

Maisema 1700-luvun loppupuoliskolla

Kuvassa on metsää Raiskin luonnonsuojelualueelta Alkulantien varrella Pihlajavedellä. On luultavaa, kun ihmiset etsivät asuinsijaa, he näkivät vastaavanlaisessa metsässä hyviä riistamaita ja kaskialueita.

Pihlajaveden maisema muodostui 1700-luvun lopulla useammasta elementistä – oli koskematonta metsää ja vapaana virtaavia vesistöjä. Metsän ja veden riistaa oli runsaasti. Toisaalta oli eri tavoin pystyyn kolottuja metsiä odottamassa kaatoa kaskeksi tai tervanpolton raaka-aineeksi. Oli mustia poltettuja kaskimaita kasvamassa ruista ja naurista. Asumukset sijaitsivat kaukana toisistaan. Pihapiiriin kuuluivat tuvat, aitat, riidet ja pienet pellot. Kaikkea sitä mitä korvessa elämiseen tarvittiin.

Ilmasto osoitti lämpenemisen merkkejä 1750-luvulla. Tiedepiireissä ajateltiin, että Pohjolan ilmaston muuttuminen suosiollisemmaksi jatkuu. Kuitenkin talvet tulivat jo seuraavalla vuosikymmenellä kylmemmiksi ja sadot pienenivät. Ajatus lämpenemisestä oli kuitenkin vielä voimissaan 1780-luvulla, jolloin Pihlajaveden kirkko rakennettiin. Lopullisesti ajatus jouduttiin hylkäämään 1800-luvulle tultaessa. (Niemelä, 2008.)

Maanviljelys oli kirkon rakentamisen aikoihin pääasiassa kaskiviljelyä. Havupuukaskessa puut kolottiin muutama vuosi ennen kaskeamista ja kaadettiin polttamista edeltäneenä vuonna. Lehtipuukaski kaadettiin maahan oksineen ja lehtineen kuivamaan ja poltettiin seuraavana vuonna. Molemmissa kaskeamistavoissa puut karsittiin ensin ja sitten kaski poltettiin viertämällä, kierittämällä palavaa roviota eteenpäin pitkällä viertokangeilla. Viljakaski piti polttaa kesäkuun alussa ja nauriskaski juhannukseen mennessä. (Vilkuna & Mäkinen, 1979.)

Siemenet kylvettiin jäähtyneeseen tuhkaan. Nauriin siemenet töpeksittiin – otettiin suuhun ja syljeskeltiin töpeksimällä tai sekoitettiin hiekkaan ja kylvettiin hiekan kanssa samalla tavalla kuin viljan siemenet. Maa, tuhka ja siemenet sekoitettiin risukarhilla. Talojen liepeillä saattoi olla pieniä peltotilkkuja, mutta kaskeamista lukuun ottamatta maatalous oli varsin alkeellista.

Peruna tuotiin sotilaiden mukana tuliaisena Ruotsin itäiseen maakuntaan Pommerin sodasta (1757–1762). Voi olla, että ensimmäiset perunat kasvatettiin Pihlajavedelläkin jo 1700-luvun

puolella. Perunan viljelyn edellytyksenä oli peltoviljelyksen leviäminen, 'kotipellot'. (Forsius, 2017.)

Kaskeamisen lisäksi metsää hyödynnettiin polttamalla tervaa. Tervanpotto oli merkittävä elinkeino Suomenselän alueella. Tervaa poltettiin ja kuljetettiin Pohjanlahden satamakaupunkeihin. Pihlajavedeltä tervareitti kulki Pietarsaareen. Tervaa saatiin joko tervaskannoista tai puita (mäntyjä) koloamalla. Koloaminen oli pitkänsitkeää puuhaa ja sitä tehtiin eri vaiheissa useampana vuotena. Kun raaka-aine oli valmiina – rakennettiin ja poltettiin tervahauta, jossa terva irtosi puusta lämmön vaikutuksesta hapettomassa tilassa. (Vilkuna & Mäkinen, 1979.)

Tervanpoltto on tarkkaa puuhaa – pitää palaa, mutta ei liikaa. Kuvassa Tervanpolttonäytös Sirniön matkailuneuvonnan tapahtumasta vuonna 2005.

Metsästys ja kalastus olivat 1700-luvun loppupuolen ihmiselle tärkeitä elinkeinoja – varsinkin, kun ruutiaseet yleistyivät metsästyksessä 1700-luvulla. Paitsi, että metsästettiin ja kalastettiin omiksi tarpeiksi, saalista myytiin muun kaupanteon yhteydessä ja erityisesti eläinten vuodot olivat keskeisiä myyntiartikkeleita.

Metsästyksestä saadut saaliit olivat tärkeitä 1700-luvun lopulla paitsi ruokana omassa taloudessa myös kaupankäynnissä ja viiranomaisten lahjomisessa. Muun muassa senaatin päätöstä uuden kirkon paikasta vauhditettiin metsoilla 1800-luvulla.

Yllä olevat kuvat ovat 1960-luvun alusta. Hirvi on Kallion hirvi-seurueen kaatama. Kuvassa vasemmalta Kotirannan Esko, Kallion Edvard (selin), Koivurannan Voitto ja Koivurannan Martti. Hirvenkuva on Kallion Mikon auton lumiseen pintaan piirtämä. Alimmat kuvat Kotirannan miesten saaliita.

Ketkä Pihlajavettä asuttivat ja ketkä siellä asuvat?

Pihlaisilla (Pihlajavesi paikallisella murteella) asuvat ihmiset ovat oman arvion tuntevia ja omillaan toimeen tulevia. Vaikutteita on hämäläisestä hitaudesta, pohjalaisesta komeudesta, savolaisesta lupsakkuudesta ja mukana on ehkä ripaus satakuntalaista kateutta ja jopa karjalaista iloisuutta.

Lainaan tässä Topeliuksen 'Maamme kirjan' kuvauksia Suomen heimojen luonteenpiirteistä. Topelius kertoo: *”Suomen kansa on puun kaltainen, jonka juuret ovat laajalla maassa. Sen suurimmat ja vahvimmat juuret ovat kaksi samansukuista, kauan erillään ollutta, mutta sitten yhdistynyttä heimoa, nimittäin karjalaiset ja hämäläiset. Nämä ovat jakaneet tämän maan keskenään niin, että karjalaiset asuvat Itä-, Kaakkois- ja Pohjois-Suomessa, mutta hämäläiset Länsi- ja Etelä-Suomessa. Muinoin oli näiden heimojen välillä paljon eripuraisuutta, mutta nyt ne ovat kauan eläneet rauhassa vieretysten, kuitenkin luopumatta muutamista erikoisominaisuuksista, joista heidät helposti voi tuntea.”*

Maamme kirjaa luettiin kouluissa 1800-luvun lopulta aina 1950-luvulle ja sillä on ollut suuri vaikutus suomalaisten mielenmaiseen.

Topeliuksen aikaan, 1800-luvun loppupuoliskolla ajateltiin, että kaikki suomalaiset ovat tulleet etelästä. Mutta esimerkiksi vuonna 1957 painetussa kirjassaan 'Kotiseutuni Keuruun kirja' Jussi Rainio hahmottelee Keurusseudulle tavallaan kaksi asutusvaihtetta (aikajaottelu tämän kirjoittajan).

Ensimmäisessä vaiheessa, ennen 1500-lukua kulki metsästäjiä sekä lännestä (alkuhämäläiset) että idästä ja lisäksi oli lappalaisia. Näillä oli monenlaisia yhteyksiä ja perheitä muodostui eri ryhmien kesken. Lappalaisten katsotaan poistuneen nykyisestä (2017) Keski-Suomesta 1500-luvun lopulla. (Rainio, 1957.)

Toisessa vaiheessa, 1500-luvulla, kun Kustaa Vaasa 1542 julisti kaikki asumattomat erämaat kruunun omaisuudeksi, alkoi järjestelmällinen asutustoiminta. Erämaat jaettiin 'miehenmetsiksi' tai 'miehenosiksi'. Pihlajaveden alueen korpia hallitsivat hämäläiset ja satakuntalaiset talot metsästysmainaan. Suomenselän alueelle rakennettiin metsästysmajoja, jotka eivät aluksi olleet ympärivuotisessa käytössä, mutta joissa ajan mittaan asutus vakiintui. (Rainio, 1957.)

Asukkaita Pihlajaveden alueella vuonna 1750 (ripillä käyviä).

Simsiö	4 m. + 3 n. = 7;	tilattomia	0
Kolehma	5 m. + 5 n. = 10;	„	0
Pihlasalmi eli			
Välikara	5 m. + 3 n. = 8;	„	1 + 1 = 2
Reinikka	5 m. + 2 n. = 7;	„	1 + 1 = 2
Somppi	5 m. + 8 n. = 13;	„	0
Sällinlahti	5 m. + 6 n. = 11;	„	0
Lappi	3 m. + 3 n. = 6;	„	0
Rekola	4 m. + 4 n. = 8;	„	2 + 1 = 3
Kaakkomäki	4 m. + 7 n. = 11;	„	0
Kömi	5 m. + 4 n. = 9;	„	0
Vähä-Kömi	6 m. + 9 n. = 15;	„	0
Yltiä	3 m. + 4 n. = 7;	„	0

Samaan aikaan 1500-luvulla valtiovalta houkutteli ihmisiä Pohjanlahden rannikolta ja Savosta muuttamaan erämaihin. Hämäläiset ja muut aikaisemmin alueelle muuttaneet olivat jo omineet alueet itselleen ja katsoivat uusia tulijoita karsaasti. Erilaisia kahnauksia syntyi ja poltettiinpa uusien tulijoiden talojakin.

Keskiajan satakuntalais-hämäläisellä asutuksella oli ollut 1500-luvun alussa vankka jalansija Keuruulla. Uudisasukkaat muuttivat Keuruun savolaisten valtaamaksi pitäjäksi 1500- ja 1600-lukujen vaihteeseen mennessä. (Junnila, 2017.)

Pihlajaveden alueelle ei kuitenkaan ollut erityisempää tungosta uusista tulijoista. Suomisen (1931) mukaan nykyisen Pihlajaveden alueella vuonna 1750 asui 190 henkeä, joista ripillä käyviä oli 119 (taulukko sivulla 17).

Se, ketkä Suomea ovat asuttaneet, riippuu tarkasteluajankohdasta ja tutkimusotteesta. Nykyisin (2017) DNA-testaukset (en laita tähän erityistä lähdeviitettä – kiinnostuneet voivat hakea netistä lisätietoa haulla: DNA Suomen asuttaminen) ovat tuottaneet aivan uudenlaisen 'heimokartan', joka menee melko lähelle Jussi Rainion (1957) esittelemää näkemystä lännestä ja idästä tulleista asuttajista. Lisäksi Pohjanmaan rannikolla on oma 'heimonsa'.

DNA-tutkimuksissa voidaan erottaa isälinjainen sukupuu ja äiti-linjainen sukupuu. Näiden DNA-tutkimusten pohjalta voidaan yhteenvetona sanoa, että reilusti yli puolet Suomen alueelle tulleista miehistä tuli idästä ja suuri osa naisista on peräisin lännestä. Tälle ilmiölle on olemassa loogisia selityksiä. Varhaiset metsästäjät olivat miehiä, jotka etsivät uusia asuma-alueita. Toiseksi sodissa ja kahakoissa menetettiin paljon miehiä ja idästä tulleet valloittajat (isoviha) raiskasivat naiset ja tämä edisti itäisten isägeenien leviämistä Suomessa.

Erävaellusten ja sotaretkien vuoksi osa miehistä asettui asumaan tänne erämaihin paikallisen naisen kanssa. Oli aikoja, jolloin miehistä oli kova pula. Filosofian tohtori Keskisarja kertoo, että

esimerkiksi isovihan (1700-luvun alussa) aikaan joissakin pitäjissä miehet olivat lähes kaikki kuolleet. Valloittamaan, miehittämään tulleet kasakat hoitivat lisääntymisen ja ilman heitä nämä pitäjät olisivat autioituneet. (Keskisarja, 2012.)

Geneettisessä mielessä Suomessa asuu ainakin kolmea kansaa. Kartalle piirrettynä idän ja lännen raja kulkee suurin piirtein Pihlajaveden kohdalta (erilaisiakin viivoja on) ja sitten on Pohjanlahden rannikko. Huomattava on kuitenkin, että eri alueilla Suomessa asuvat ihmiset poikkeavat geneettisessä mielessä hyvinkin paljon toisistaan.

En malta olla ottamatta kantaa kieleen – kun ihmiset ovat tulleet Suomenniemelle vähän mistä sattuu, niin vanha käsitys suomalaisten alkukielestä joutuu kyseenalaiseksi. Alkukieltä ei ehkä ole ollut olemassakaan. Mielestäni paras selitys on, että ihmiset, jotka tulivat Suomeen vaihtoivat kielensä etelässä olevan 'paremman kansan' kieleen. Yhteistyö, kauppasuhteet olivat siihenkin aikaan vilkkaat ja vahvemman kulttuurin kieli omaksuttiin helposti.

Suomen heimot Topeliuksen mukaan

Ihmisillä on taipumuksena kuulua erilaisiin ryhmiin. Ehkä juuri Topelius loi tai ainakin vakiinnutti käsityksen Suomen heimojen luonteesta ja samalla rakensi pohjaa suomalaisuudelle, suomalaiselle nationalismille. Maamme kirjaa luettiin kouluissa 1800-luvun lopulta aina 1950-luvulle. Jokaisella opettajalla ja lapsella oli mahdollisuus määrittää itsensä Topeliuksen kuvausten mukaan. Hämäläislapset oppivat olemaan hämäläisiä, savolaislapset savolaisia, karjalaislapset karjalaisia jne.

Nykyinen pihlajaveteläinen voi valita heimoidentiteettinsä oman tuntemuksensa perusteella – joku haluaa olla hämäläinen, toinen karjalainen ja kolmas haluaa olla joku muu. Kulttuuriset vaikut-

teet ovat sekoittuneet muuttoliikkeiden, kaupankäynnin ja globalisaation myötä. Enää ei voi ruokapöytää vilkaisemalla päätellä, mihin kulttuurialueeseen talo kuuluu – rievä ja rieska ovat saaneet uudet nimet.

Palataanpa Topeliuksen käsitykseen, stereotypioihin ja itseään toteuttaviin kuvauksiin Suomen heimoista. Jokainen voi päätellä niiden perusteella, millaisia pihlajaveteläiset ovat. Aluksi on tullu Hämeestä – hämäläisiä Topelius kuvaa seuraavasti:

”Hämäläinen on rotevampi, kankeampi ja harteampi, kestävämpi, jurompi ja jäykempi kuin hänen veljensä karjalainen. Hänellä on suorempi, usein ruskea, joskus pellavankarvainen tukka; silmät ovat pienet ja harmaat tai vaaleansiniset kasvot leveämmät, iho harmaampi, katsanto tyllympi.

Hämäläinen on myöskin harvapuheisempi ja vakaamielisempi, pitkälle ajatteleva ja itsepintainen, hidas vihastumaan ja hidas suomaan anteeksi. Hänen uppiniskaisessa luonteessaan on paljon uskollisuutta. Hän ottaa hyvän ja pahan päivän vastaan samalla järkähtämättömällä tyyneydellä. Hämäläinen on siis se varsinainen kivenvääntäjä, joka on painanut leimansa kansansa enemmistöön. Kestävämpää miestä et tapaa, jos hän on ottanut jotakin tehdäkseen, etkä hitaampaa, jos hänen päähänsä on pistänyt olla mitään tekemättä. Hän pitää hyötyä ja kauneutta aivan samana, ja vaikka laulu ja iloinen viulunsoitto ei ole hänelle vastenmielistä, ei luonto ole kuitenkaan aikonut häntä laulajaksi eikä viuluniekaksi.”

Idästä päin tuli Pihlajaveden alueelle savolaisia – osittain syynä oli Ruotsin valtakunnan asutuspolitiikka. Muistan lapsuudessani kuulleen sanottavan ”nyt niitä on jo Vähässä-Kömissäkin” – sukuun oli tullut savolainen miniä.

Topelius kuvaa savolaisia: *”Savolaiset ovat samaa heimoa kuin karjalaisetkin, mutta he ovat aikaisemmin asettuneet asumaan Saimaan vesien varsille ja sen takia kehittyneet tavoiltaan ja*

luonteeltaan erilaisiksi. Kun karjalainen on kärsinyt paljon sor-toa mahtavilta hovien omistajilta ja siitä joskus käynyt liiankin nöyräksi, on savolainen varttunut varakkaammaksi, omintakei-semmäksi ja saanut itseluottamusta, joka välistä tekee hänet pöyhkeäksi, mutta jolla on oma arvokkuutensa. Tiedonhaluisena ja hyväpäisenä hän on maakansan sivistyneimpiä; hänen itäsuo-malainen kielimurteensa on levinnyt Lappeenrannasta Kajaanin takaisille alueille saakka.

Syrjäisimmissä osissa Savonmaata asuu vielä nykyajan (1800-luvun loppupuoli) koskematonta kansaa yksinäisissä taloissa kaskimäkien keskellä. Savolainen on ymmärtäväisempi ja etuansa enemmän katsova kuin hyväntahtoinen karjalainen. Hänen kauppansa onnistuu tavallisesti paremmin, ja hän nauraa naa-pureitaan, jotka tänään syövät enemmän kuin eilen ansaitsivat.”

Pohjanmaan raja on joidenkin käsitysten mukaan Pihlajaveden ja Ähtärin raja. Pohjalaisella kansanluonteella on ollut vaikutus-ta myös pihlajaveteläisiin. Pohjanmaalta muutettiin erämaihin Pihlajaveden suuntaan ja Pihlajavedeltä tehtiin kauppamatkoja ainakin jo 1700-luvulla Pohjanlahden kaupunkeihin.

Pohjanmaalla on sekä ruotsinkielisiä että suomenkielisiä asuk-kaita, jotka Topeliuksen mielestä ovat hyvin samankaltaisia – oppineet toistensa tapoja, mutta harvoin menevät naimisiin eri-kielisen kanssa.

Tässäpä Topeliuksen kuvaus pohjalaisista: ”*Pohjalaisilla on se-kä hyvä että paha maine. Taitavina työmiehinä tavataan heitä kaikkialla kaupungeissa ja herrastaloissa. He rakentavat laivoja ja veneitä, taloja ja tehtaita paremmin kuin muut, mutta väliin puhkeaa heissä ilmi tuo vanha peritty sotainto. Liiaaksi juotuaan he pian ryhtyvät tappeluun. Ei missään osassa maattamme ole vuodatettu niin usein verta kuin heidän pidoissaan.*

Vielä jokin aika sitten saattoi joskus kahden kylän nuoriso ke-räytyä maantielle vartavasten tappelemaan. Tuossa ajoi matkus-

*taja; tappelijat keskeyttivät ottelunsa, siirtyivät tieltä syrjään ja jatkoivat tappeluansa matkustajan ehdittyä ohitse. Näissä tappe-
luissa vuotaisi paljon enemmän verta, jolleivät naiset, usein
oman henkensä kaupalla, tulisi erottajiksi. Kun miehet ovat työ-
ansioilla, naiset hoitavat maanviljelystä käyden muutenkin vä-
liaikoina miesten töissä. He ajavat hevosta, kyntävät, kaivavat
ojaa, hakkaavat puita. Pienet lapset jätetään silloin toisten las-
ten hoitoon.”*

Pihlajaveden väestöstä kaatui viimeisissä sodissa (1939-1945)
pitkästi toista sataa miestä. Moni talo jäi ilman isäntää. Sotien
jälkeen evakkoina muutti alueella karjalaisia ja joukossa oli
myös naimaikäisiä nuoria miehiä ja taloissa tyttäriä, jotka tarvit-
sivat taloonsa isäntää. Toisaalta naimaikäiset iloiset karjalaisty-
tötkin olivat haluttuja emäntiä taloihin. Lisäksi Pihlajavedelle
perustettiin monia karjalaisten asuttamia pientiloja, asutustiloja.
Karjalaiset asettuivat luontevasti asumaan Pihlajavedelle.

Topeliuksen mukaan karjalaiset olivat seuraavanlaisia: ”*Karja-
lainen on varreltaan solakka, hänellä on ruskea kihara tukka ja
vilkkaat, siniset silmät. Hämäläiseen verrattuna karjalainen on
avomielisempi, ystävällisempi, liikkuvampi ja toimeliaampi,
mutta myöskin kielevämpi, kerskailevampi, uteliaampi ja närke-
käämpi. Matkustus ja kauppa ovat olleet hänen mielitöitään;
hän on kulkenut pitkiä matkoja omassa maassa ja aikanaan vie-
nyt tavaroita Venäjällekin.*

*Hän on herkkämielinen; tulee helposti surulliseksi ja helposti
iloiseksi; rakastaa leikinlaskua ja kauniita lauluja, joita hänen
omat runoniekkansa sepittävät. Sen vuoksi hänen maastaan on
löydetty kauneimmat laulut, jotka hän on muistissaan tallettanut
esi-isäin ajoilta.*

*Karjalaisten alinomainen markkinapaikka oli viime aikoihin
(1800-luvun lopulle) asti Pietari. Siellä he ansaitsivat rahaa
pikkukivilläkin, ja helposti tullut raha meni taas yhtä helposti.
Sillä karjalaiset ovat iloista ja anteliasta väkeä, joka mielellään*

itse elää hyvin ja mielellään tarjoaa omastaan toisellekin. »Kun leipä on lopussa, syödään vehnästä.» Etelä-Karjalassa emäntä leipoo joka päivä tuoretta pehmeätä leipää, mutta köyhässä Pohjois-Karjalassa kelpaa kovakin leipä, johon katovuosina täytyy sekoittaa pettua.

Karjalainen on ikään kuin Suomen kansan päivänpuoli avomielinen, luokseen laskeva, vilkas ja kevytmielinen, helposti ohjattava ja helposti eksytetty, herkkäuskoinen kuin lapsi, ei kuitenkaan suomalaisen itsepintaisuutta vailla, mutta hyväoppinen ja varustettu luonnonlahjoilla, jotka vain tarvitsevat hyvää kasvatusta asettaakseen hänet kansansa etevinten joukkoon.”

Eri suunnista tulleilla kulttuureilla oli monenlaisia piirteitä, pääjako menee läntisten ja itäisten kulttuurien välillä. Pihlajavesi ei kuulu oikeastaan mihinkään muinaiseen kulttuurialueeseen, koska paikalla oli vain läpitunkematonta erämaata aina 1500-luvulle. Heijastumia on kuitenkin nähtävissä nykypäivään saakka. Monella pihlajaveteläisellä on vieläkin kaksoisidentiteetti, pihlajaveteläinen ja joku muu.

Voisi kuvitella, että hämäläiset, kun ottivat Pihlajaveden 1500-luvulla metsästysmaikseen ja muuttivat vähitellen asumaan näille seuduille, olisivat saaneet etulyöntimatkan myös kielessä ja kulttuurissa. Näyttää kuitenkin siltä, että myöhemmin tulleet olisivat tuoneet oman kielensä ja sulauttaneet hämäläismurteet.

Kotimaisten kielten keskus, Kotus nimeää Pihlajaveden murteen seuraavasti: 'Savolaismurteet, Keuruun - Evijärven seudun välimurteet'. Tämä kertoo vilkkaista kauppasuhteista Pohjanmaalle päin ja savolaisvaikutuksesta. Pihlajaveteläisten kauppapaikkoja 1700-luvun loppupuolella ja 1800-luvun alussa olivat Pohjanlahden kaupungit kuten Pietarsaari ja Uusikaarlepyy ja matkaa sinne tehtiin Evijärven kautta. (Unmärkningar om Keuru Soc-kens fordna ..., 1776.)

Kirkonrakentaja – mitä hän koki

Tarkastelen Pihlajaveden kirkon rakentamisen aikaisten ihmisten maailmaa Rauhalan (1974, 1978, 1989) merkityssuhteiden analyysin avulla. Kyse on fenomenologisesta kuvauksesta, jossa ihmisten elämää tarkastellaan kokemusten kautta. Itse asiassa ei ole väliä sillä, miten asiat todellisuudessa olivat tai eivät olleet, keskeistä on miten ihminen ne koki. Arkikokemuksenkin perusteella voi havaita, että eri ihmiset saattavat kokea samat asiat hyvin eri lailla.

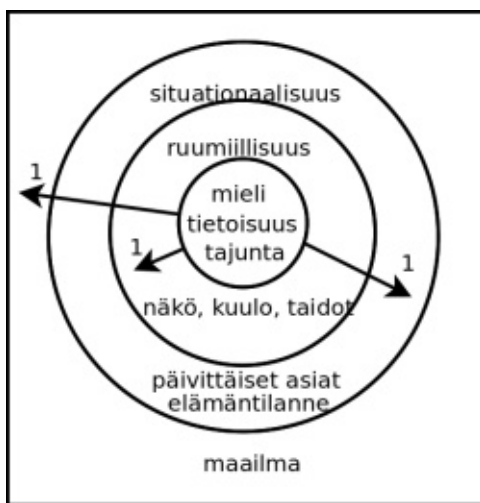
Karkeasti yleistäen haen vastausta ihmisen elämän neljään keskeiseen kysymykseen:

1. Kuka minä olen ja miten minä koen asioita – millainen minä olen mieleltäni?
2. Millainen minä olen fyysiseltä olemukseltani, keholtani – mitä minä voin ja mitä minä jaksan?
3. Millainen on se elinympäristö, jossa elän – mitä asioita kohtaan jokapäiväisessä elämässä?
4. Mitä ovat ne asiat, joiden kanssa voisin olla tekemisissä – mitkä ovat asioita jotka ovat maailmani ulkopuolella.

Keskeistä on mielen sisältö, joka muodostaa merkityksiä omaan kehollisuuteen, ympäristöön ja maailmaan. Tätä suhdetta psykologi ja filosofi Lauri Rauhala nimittää merkityssuhteeksi. Oikeastaan ihmisen mielessä on merkityssuhteiden verkosto. Osa näistä merkityssuhteista vastaa muidenkin ihmisten käsityksiä, mutta osa muodostuu erilaisista tulkinnoista. Ne saattavat myös olla keskenään ristiriitaisia. Merkityssuhteet ovat kuitenkin aina todellisia niitä elävien ihmisten kannalta – riippumatta siitä millainen vastine niillä on todellisuudessa. Merkityssuhteita voi parhaiten kuvata laatua ilmaisaisevilla sanonnoilla. Esimerkiksi

kirkko on hyvä, koska se edustaa uskoa. 'Hyvä' edustaa tässä tapauksessa ihmisen ja kirkon välistä merkityssuhdetta. Toinen esimerkki – pimeä metsä on pelottava. 'Pelottava' edustaa kul-kijan ja pimeän metsän merkityssuhdetta. Kolmas esimerkki – nuori mies katsoo peiliin ja sanoo olen komea. 'Komea' edustaa kehollista merkityssuhdetta.

Meidän nykyihmisten (vuonna 2017) maailma poikkeaa kaikilta keskeisiltä osin 1700-luvun lopun tai 1800-luvun ihmisen koke-masta todellisuudesta. Merkityssuhteet ovat samoillekin asioille hyvin erilaiset. Siitä enemmän seuraavissa luvuissa.

1) merkityssuhde

Yllä olevassa kuviossa on kerrottuna tämän fenomenologisen lähestymistavan teoreettinen perusta. Siinä on kuvattuna tietoi-suuden, ruumiillisuuden ja situaation, elinpiirin suhde sekä mer-kityssuhteet. Analyysi perustuu Husserlin (1931) fenomenologi-seen näkemykseen. Lauri Rauhala (1974) ja fenomenologisesti suuntautuneet tutkijat määrittelevät ihmisen olemassaolon kol-men keskeisen tekijän: tietoisuuden (olemassaolo oman tajun-nallisuuden ymmärtämisenä), ruumiillisuuden (olemassaolo orgaanisena prosessina), ja situationaalisuuden (olemassaolo suhteessa ympäristöön ja maailmaan) kautta.

Ihmisen mieli, tajunta ja päivittäinen elämänpiiri, tiluatio

Mielen sisältö

Millainen oli sitten 1700-luvun lopun ihmisen mielen sisältö? Käsittelen tässä asioita vain rahvaan näkökulmasta – jos tarkastelin asioita säätyläisen näkökulmasta, mielen sisältö olisi toisenlainen ja asioilla olisi erilaiset merkityssuhteet. Ihmisten mielten sisällöstä ei ole suoria havaintoja 1700-luvun lopulta, joten päädyn tässä luvussa käsittelemään asioita, joita on luetta- vissa kansatieteellisissä tutkimuksissa ja muusta kirjallisuudesta.

On siis arvailujen varassa, mitä 1700-luvun loppupuolen ihmi- nen ajatteli. Oletettavaa on, että arkipäiväiset, jokapäiväiseen elämään liittyvät ajatukset olivat päällimmäisinä – perustarpeet oli tyydytettävä – niin Pihlajavedellä kuin muuallakin.

Hämärässä kirkossa on maaginen ja harras tunnelma.

On oletettavaa, että ihmisillä oli paljon erilaisia uskomuksia. Luonnolle, erityisesti eläimille annettiin maagisia voimia. Met-sissä liikkui ihmisten lisäksi metsänväkeä. Osa metsänväestä oli ystävällistä, osa yritti vahingoittaa ihmisiä. Liikkeellä oli myös ihmisiä, joiden tarkoitukset eivät välttämättä olleet hyviä. Ihmi-sillä oli liittolaisina tai vihollisina tilanteesta riippuen luonto, yliluonnollinen ja toiset ihmiset.

Uskonto ja kirkossakäynti olivat osa maagista ajattelua. Kristin-usko loi ihmisille moraalisen perustan lähinnä raamatun kym-men kaskyn muodossa ja antoi lupauksen ihmistä varten luo-dusta maasta, jota ihminen sai hyödyntää ja lupauksen taivaan ilosta hyvän maallisen vaelluksen jälkeen. Kristinopin perustei-den osaaminen ja ymmärtäminen kontrolloitiin kinkereillä.

Arkipäivän asiat, haaveet ja toiveet olivat tietysti keskeistä mie-len sisältöä. Niitä käsittelen luvussa 'Merkityssuhteet arkipäiväs-sä, tiluatio'.

Kehollisuus

Jokainen oli syntynyt sellaisena kuin oli. Jokaisesta piti tai oli pakko huolehtia riippumatta fyysisestä olemuksesta. Talot ja tor-pat olivat synnytyslaitoksia, lasaretteja, kehitysvammalaitoksia, hullujen huoneita ja vanhainkoteja. Ei ollut yhteiskunnan ylläpi-tämiä vaihtoehtoja. Kaikkien piti osallistua töihin voimiensa mukaan.

Rasituksen tasaamiseksi maaseudulla oli käytössä 1700-luvun loppupuolella ja 1800-luvulla ruotujärjestelmä, jossa muutama talo huolehti heidän ylläpitämikseen määrätystä köyhistä ja heistä, jotka eivät pystyneet itse huolehtimaan itsestään. Jotkut vähäväkiset oli sijoitettu tiettyyn taloon, mutta usein huolehdi-tavat joutuivat vaeltamaan talosta taloon hoidon rasitusten tasaa-miseksi.

Myyryläinen (1999) kirjoittaa, että *"vuoden 1763 lain mukaan vaivaishoitoon oikeutettuja olivat:*

- 1. vanhuudenheikot, kroonisesti sairaat ja vammaiset, jotka eivät itse kyenneet hankkimaan elatustaan ja joilla ei ollut heitä hoitamaan kykeneviä omaisia,*
- 2. mielisairaat ja parantumattomia tarttuvia tauteja sairastavat,*
- 3. köyhät, hoitoa tarvitsevat lapset. "*

Kehollisuus ei ollut silloinkaan pelkästään jokapäiväisen leivän hankkimista, vaan myös omasta olemuksestaan huolehtimista. Tavalla tai toisella vastattiin kysymyksiin olenko kaunis tai komea – omassa mielessä muodostui merkityssuhteita omaan olemukseen.

On ilmeistä, että ihmiset – myös rahvaan naiset pitivät kauniista vaatteista ja koruista ja nuoret miehet kilpailivat voimassa toistensa kanssa ja halusivat olla 'edustavia'. Tästä on todisteena kruunun huolestuminen siitä, että rahvas koristautuu liikaa (säätyläisiä huoli ei koskenut). Ruumis, keho määritti omalta osaltaan sen, millaisena ihminen itsensä ja mahdollisuutensa koki.

Kehollisuudessa on kysymys siitä, millaisena ymmärtää (tajunnallisuus) oman kehonsa. Kehollisuus, merkityssuhteet itseen laajentuvat vaateuksen ja kehon koristelun kautta.

Kuvassa vuodelta 1907 on nuoria Pispalan naisia Bertta, Aliina ja Anna pukeutuneena ja laittautuneena kuvattaviksi – sen näköisiksi kuin he haluavat olla ja sellaisiksi, millaisina he haluavat tulla nähdyksi. Kehollista merkityssuhdetta kuvaa lause: olemme nuoria kauniita naisia.

Merkityssuhteet arkipäivässä, situaatio

Mikä täyttää nykyihmisen (vuonna 2017) mielen? Selailin netin 'elämänohjeita' ja sieltä löytyi aikakin seuraavia asioita: koti, jossa nukkua, ruoka, terveys, vaatteet, ystävät, rakkaus, perhe, parisuhde, yksityisyys, työ, vapaa-aika, tietokone, televisio, matkustaminen, juhlat, alkoholi ja oleminen. Ne ovat myös niitä asioita, jotka kuuluvat ihmisen jokapäiväiseen arkeen. Keskeistä on kuitenkin, millaisen merkityksen mielessään pyöriville asioille antaa.

Elämisen perusasiat olivat varmaan samankaltaisia ja niillä oli samansuuntaisia merkityksiä nykyään (2017) ja 1700-luvulla, mutta elämänpiiri oli hyvin erilainen ja se tuotti varmaankin erilaisia merkityksiä sen ajan ihmisille.

Koti

Nykyihmisen kodissa on lämmintä, siistiä ja ilma puhdasta. Merkityssuhde 'koti' on pääsääntöisesti positiivinen – toisaalta poikkeuksiakin on. Ihmisille 1700-luvulla kodilla oli aivan eri merkitys. Talot olivat savupirttejä pitkälle 1800-luvun puolelle. Rikkaimmissa taloissa oli useampia pirttejä ja ulkorakennuksia, mutta köyhemmissä taloissa ja torpissa vain yksi monitoimipirtti.

Samassa tilassa saattoi asua paljon erilaisia ihmisiä: lapsia, vanhuksia, naisia, miehiä, vammaisia, kulkumiehiä ja joskus viholissotilaita palveltavina. Talvella lämmitettiin pirtin nurkassa olevaa kivikasaa, kiuasta – savu täytti pirtin. Pieni luukku seinässä, räppänä päästi savun ulos. Ikkunoita ei juuri ollut. Käytännössä elintilaa savun alla oli noin metrin verran lattialta ylöspäin. Pirtissä oleminen oli lattialla istumista ja olemista,

pehmikkeenä lattialla oli usein olkia. Yöt nukuttiin ahtaasti jopa istuma-asennossa. Nykyihmiselle koti tuo onnea, toiko se sitä 1700-luvun ihmiselle – ehkä – varmaankin lapsi tunsu onnea nukahtaessaan isän tai äidin viereen.

Kuva on Tervalammin savusaunan lämmityksestä - savu leijaillee noin metrin korkeudella lattiasta ja muodostaa läpitunke mattoman patjan. Tarkasti katsomalla vasemmassa yläkulmassa näkyy savun läpi nelikulmainen räppänä. Uudisraivaajat rakensivat usein ensin saunan ja asuivat siinä kunnes pirtti valmistui.

Ruoka

Ruoka on monelle nykyihmiselle 'uskonto'. Ruokaa tarkastellaan terveyden, trendikkyuden, maun, ulkonäön, eettisyyden tms. piirteen kautta. Rahvaan ihminen 1700-luvulla söi säilyäkseen hengissä. Tietysti oli aikoja, jolloin syötiin paremmin. Talvisai-kaan ruokatarvikkeet säilytettiin ulkona jäisinä ja jääkaappina

saattoi olla hyyskä. Rahvaalla gurmee-ateriat eivät olleet edes kuviteltavissa olevien asioiden joukossa. (Keskisarja, 2012.)

Tavallisimpia ruokia 1700-luvun lopulla olivat viljasta tehdyt vellit, naurista oli usein tarjolla eri muodoissa ja järvisessä Keski-Suomessa kalakuppi oli pöydällä lähes jokaisella aterialla. Suolattu tai paistettu liha ja kala olivat myös melko tavallista ruokaa ainakin juhlapäivinä. Juotavana saattoi olla maitotuotteita, mutta olut oli maaseudun asukkailla keskeinen juoma. Viinakuppi pöydällä ei ollut harvinaisuus. Viinaa naukkahtiin pitkin päivää lämmikkeeksi ja lääkkeeksi.

Lähes kaikki nykyisin kasvatettavat yrtit olivat tunnettuja jo 1700-luvun lopulla. Pääasiassa niitä kasvatettiin herraskartanoissa ja pappiloissa. Rahvas kasvatti joitakin yrttejä talon lämpimällä seinustalla, jossa yrtit olivat myös koristekasveina. Monia kasveja käytettiin lääkkeinä – tavallinen tapa oli liottaa kasveja viinassa. Luultavasti tunnetuimmat kasvit olivat ruohosipuli ja lipstikka.

Lainaan kemian professori Pehr Adrian Gaddin 1768 kirjoitusta, jossa hän kertoo kasvilavaan laitettavista yrteistä: *"Plantulawoille kylwetään siemenet Sallatista, Spinatista, Purju, Silleri, Isoppi, eli, Meirami, Timia, Pärtlaka, Pasilika, Salwia, kaikki Kaalin siemenet, Melonit, Kurkut, Pumput, nijnkuin myös ensin kewäillä Rädisit, Krassa ja Persilia. Kaikki nämät kylwetään taajemmin kuin muutoin, ja warjellaan tarkkaasti wilulda olkimatoilla Klasi- taikka Paperi-akkunain alla."*

Ruohosipuli ja liperi (lipstikka) olivat luultavasti myös rahvaan nurkalla. Kuvassa on nupulla olevia ruohosipuleita. Humalan viljely oli pakollista Ruotsissa ja myös itäisessä maakunnassa 1400-luvulla. Viimeisin säännös vuodelta 1734, joka on edelleen Suomen laissa.

Terveys

Nyt, vuonna 2017 keskustellaan paljon SOTE:sta, terveydenhuollosta ja lääkäriin pääsystä. Oli 1700-luvullakin lääkäreitä, mutta maaseudulla oikeaan lääkäriin pääsy oli haave. Toisaalta papeilla oli jossain määrin 'lääketieteellistä' koulutusta. Oli kuitenkin kansanparantajia ja välskäreitä, jotka osasivat auttaa haavojen, ihottumien yms. hoidossa – käytettiin luonnon kasveista ja eläimistä saatavia rohtoja ja linjamentteja – tavallinen tapa oli uuttaa yrttejä viinassa.

Elias Lönnrothin 'Suomalaisen talonpojan koti-lääkäri' -kirja kertoo vuonna 1839 viinan käytöstö – ehkä niin opetettiin jo 1700-luvulla. *"Kuitenki on kaikista wäkewistä juomista palo-wiina sekä erityisille ihmisille, että koko ihmissuwulle turmele-waisin. Se on juoma, josta ihmiselle tosiaanki ei ole hyötyä, jos ei muutamissa erinomaisissa tiloissa, niinkuin ylellisissä rasi-tuksissa, kowassa wilussa tahi kuumuudessa, sateessa, uswassa ja sumussa, koska sitä lääketten werosta wähä kerrallansa ja jolloin kulloin nautitaan. Semmoisissaki tapauksissa on kuitenkin hywä olut paljon wirwottawaisempi ja terweellisempi."*

Yleinen terveydentila oli huono – odotettavissa oleva keski-ikä oli 1700-luvun viimeisinä vuosikymmeninä 35 ikävuoden paikkeilla. Asuminen savupirtissä aiheutti hengityssairauksia ja näköongelmia. Kulkutaudit tappoivat paljon ihmisiä. Erilaiset infektiot olivat kroonisia. Pirteissä oli paljon syöpäläisiä: torakoita, täitä, luteita yms. Käytännössä ei ollut rokotuksia, vaikka ensimmäinen rokote keksittiin jo 1700-luvulla. Edward Jenner havaitsi, että lehmänrokkotaudin sairastaneet karjakot eivät kuolleet altistuttuaan isorokolle. Tämän perusteella hän sittemmin kehitti tehokkaan isorokkorokotteen, jolla isorokkoepidemiat saatiin kuriin (Wikipedia).

Taudit, syntyminen ja kuolema olivat normaaleja ihmiselämään kuuluvia asioita. Vainajat yritettiin saada siunattuun maahan, mutta hätätilassa ruumiit haudattiin saariin, joissa pappi kävi ne kerran vuodessa siunaamassa.

Vaatteet

Vaatteet ovat nykyihmiselle (vuonna 2017) tapa seurata aikaa ja olla mukana trendeissä. Vaatteilla korostetaan omaa identiteettiä. Erilaisissa tilaisuuksissa pidettävät vaatteet valitaan tilaisuuden ja trendin mukaisesti. Vain mielikuvitus ja etiketti rajoittavat pukeutumista. Toisaalta eettisyys on tulossa perusteeksi vaatevalinnoissa. Vaatteiden kierrätys antaa mahdollisuuden 'nykyajan rahvaallekin' päästä mukaan muotivirtauksiin. Tässä yhteydessä täytyy mainita, että edelleen (vuonna 2017) on maita, joissa pukeutumista säädelään voimakkaasti.

Maalaisella, rahvaalla 1700-luvun lopulla ei ollut paljon valinnan varaa vaatetuksessa. Tämä siksi, että materiaaleja oli rajallisesti saatavissa – samojen vaatteiden piti kestää pitkään. Pukeutuminen oli myös tarkkaan säädelty laeissa ja asetuksissa, koska alati vaihtuva muoti koettiin vaaraksi maan taloudelle ja ihmisten pukeutuminen vastoin säätyjärjestystä miellettiin synniksi.

Tiina Kuokkanen (2014) kirjoittaa ”Vallinnut yhteiskuntahierarkia perustui kirkon maailmankuvaan; se oli jumalan luoma ja oikeuttama ja näin ollen lähes pakollinen noudattaa. Kaiken lähtökohta oli ylempien säätyjen kunnioitus ja omassa lestissään pysyminen. Hierarkiaa pidettiin yllä myös pukeutumisella, jolla erotettiin rahvas ja säätyläiset; kullekin yhteiskuntaryhmälle sopivat pukujen mallit, materiaalit, värit ja koristukset oli tarkkaan kirjattu asetuksiin. Ennen kaikkea kansa ei saanut pukeutua liian komeasti.”

Jokaisella säädyllä, siis papistolla, aatelistolla ja talonpojilla oli omat säädöksensä pukeutumiselle. Mallit, materiaalit, värit ja koristukset oli tarkkaan kirjattu asetuksiin. Vaikka talonpojat oli oma sääty, siitä huolimatta pukeutumissäännöissä heidät laskettiin luokkaan muu kansa. Pukeutumissääntöjen ja pukeutumisen avulla tunnistettiin 'eriarvoiset' ihmiset ja tästä seurasi myös erilainen kohtelu kirkossa ja maallisen lain edessä. Säätyihin perustunut pukeutuminen vapautettiin vasta 1794. (Kuokkanen, 2014.)

Miesten pukeutumisesta säädettiin 1746, että vaatteiden piti noudattaa 1735 luotuja malleja. Mallit säätelivät materiaaleja, leikkausta ja nappien kokoa. Vaattureita ja ompelijattaria, jotka tekivät poikkeavia vaatteita uhattiin sakoilla ja muilla rangaistuksilla. Vuonna 1766 annettiin asetus, jossa kaikki ylellisyys kiellettiin. Rahvaan naisilta kiellettiin mm. silkki-vaatteiden käyttö. Säädöksiin saatiin helpotusta 1800-luvun alussa.

Nuorten tyttöjen ja naisten taitoihin kuului kehruu, kutominen ja vaatteiden valmistus itsetuotetuista kotoisista raaka-aineista. Lampaista saatiin villaa ja tunnettuja kuitukasveja olivat nokkonen, pellava ja hamppu. Vaatteet valmistettiin itse kudotuista kankaista kuten villasta tai puolivillasta, jossa loimena oli jostakin kuitukasvista tehty lanka. Lisäksi käytettiin vaatteiden materiaalina villasta kudottua ja vanutettua sarkaa. Kengät teki kylän suutari paikallisesti parkituista eläinten nahoista. Markkinoilta saatettiin ostaa vaatekankaiksi ohutta verkkaa, puuvillakangasta ja silkkiä. Vaatteet olivat senaikaista arvokasta omaisuutta. Vaatteiden tekeminen kasvatti nuoren tytön omaisuutta ja markkina-arvoa avioliittomarkkinoilla. (Wikipedia.)

Talonpoikaisnaisten, samoin kuin piikojen, asu koostui paidasta, liivistä ja hameesta ja esiliinasta. Päässä oli myssy tai huivi (Kuokkanen, 2014). Naisten hiusten peittäminen oli välttämättömyys uskonnollisista syistä. Käytössä oli myös käsineet, sukat ja kengät. Miehen työasu oli sarkahousut ja paita – takki laitettiin päälle kylälle mentäessä.

Määräyksistä huolimatta rikkaammat talolliset saattoivat hankkia markkinoilta silkkivaatteita naisille. Tästä toiminnasta ja silkkivaatteiden käytöstä oltiinkin 1700-luvun lopulla huolissaan. Kuningas oli kuullut rahvaaseenkin kuuluvan naisväen käyttävän silkkiä vaatteissaan ja halusi tällaisen valtakuntaa köyhdyttävän 'haitallisen ylellisyyden' loppuvan. Tästä seurauksena esimerkiksi Mikkelin pitäjänkokous kielsi vuonna 1793 kaikkien silkkivaatteiden käytön rahvaalta ja määräsi jo ostetut huivit ja myssyt vietäväksi nimismiehelle. (Internetics, 2017.)

Kengät saattoivat olla ylellisyyttä – välttämättä kaikilla savupirtin asukkailla ei ollut kunnollisia kenkiä. Kenkien puute rajoitti työntekoa ulkona talviaikaan.

Kerrotaan, että ruotsalaiset pitivät itäisen maakunnan ihmisiä laiskoina, kun he eivät tehneet töitä talvella – makasivat vain pirteissään. Mutta miten menet ulos talvella, jos sinulla ei ole kenkiä tai hyviä talvivaatteita.

Kuva on otettu 1800- ja 1900-lukujen taitteessa ja se on läydetty Anna ja Urho Kotirannan kuvalaatikosta. Kuvassa on Pispalan tyttöjä paremmat vaatteet päällä. Kuvasta on löydettävissä selviä muistumia 1700-luvun pukeutumismääräyksistä. Vaatetus on yksinkertainen ja välttää kaikenlaisia prameutta. Tosin keskimäisellä työllä on hattu päässä – sitä vastoin etualalla oleva tyttö on paljasjaloin.

Ystävät ja perhe

Mitä merkitsevät ystävät, rakkaus, perhe, parisuhde ja yksityisyys? Monien mielestä luettelo on yksi nykyihmisen (vuonna 2017) onnellisuuden kulmakivistä. Perhe ja rakkaus ovat elämisen kantavia voimia. Lähes kaikki elämäntapaneuvoja tarjoavat julkaisut antavat ohjeita parempaan seksielämään ja sitä kautta parempaan parisuhteeseen. Ystävät tarjoavat henkisen tukiverkon ja korvaavat osittain aikaisemman suvun ohjaavan vaikutuksen. Yksityisyys tarjoaa mahdollisuuden latautua toteuttamaan kiihkeää elämänrytmiä. Erilaiset sosiaalisen median palvelut tuottavat uudenlaisia 'heimoja', joiden jäsenet voivat olla ympäri maailmaa.

Tarjosiko 1700-luvun savupirttiyhteisö näitä onnellisuuden elementtejä? Yhteydenpito talon ulkopuolisiin ystäviin oli rajoitettua – matkat olivat pitkiä ja ainoa tapa ottaa yhteyttä oli mennä käymään tai sopia tapaamisesta vaikkapa kirkolla. Ystävät voivat toimia viestinviejinä. Saatettiin tavata ennen kirkonmenoja – edellisenä iltana tai jäädä vaihtamaan kuulumisia ja kilistelemään 'savesta poltettuja tai lasisia virsikirjoja' kirkonmenojen jälkeen.

Nuoriso kokoontui jonnekin yhteiseen paikkaan 'keinumaa' ja tappelemaan. Ei ollut kovinkaan monia tilaisuuksia tutustua vastakkaiseen sukupuoleen ja viime kädessä vanhemmat päättivät avioliitoista. Useimmiten avioliitto solmittiin taloudellisten syiden perusteella ja puoliso oli samasta yhteiskuntaluokasta. Rakkaus siinä muodossa kuin nykyinen ihminen (vuonna 2017) sen ymmärtää tuli mukaan kuvioon vasta 1800-luvulla. (Hiltunen, 2013.)

Päivät kuluivat askareissa 1700-luvulla, mutta illan tullen kansa pääsi nauttimaan lihallisuuden iloista. Säätyyn katsomatta seksi

oli luonnollinen osa arkea. Moni lapsi sai alkunsa jo kihlausaihana. Tätä ei tuomittu, olihan kihlaus sitova sopimus avioliitosta. Pihlajavedelläkin joinakin vuosina neljännes lapsista syntyi avioliiton ulkopuolella. Rahvas – jopa naimaton nainen sai olla sukupuoliyhteydessä. Tärkeämpi ihmisen määrittelyperuste oli riuska ote työhön kuin 'moraalinen' käyttäytyminen. Kirkko yritti suitsia esiaviollista seksiä jakamalla kirkollisia häpeärangaistuksia. Varsinkaan rahvas ei hävennyt käyttäytymistään. (Hiltunen, 2013.)

Kuvat ovat vuodelta 1963. Taata, Urho Kotiranta oli silloin 80 vuotta ja aitta ainakin 150 vuotta. Taata nukkui nuorikkonsa kanssa aitassa ensimmäiset vuodet – kunnes oma talo valmistui. Aitta on kolme kertaa siirretty ja sen kanssa on ainakin kolme paria yhteisen elämänsä aloittanut.

Usein nuorikko tuotiin aluksi samaan tilaan nukkumaan muun suvun kanssa. Jos talossa oli aitta tai muu erillinen tila, silloin vihitty nuoripari saattoi nukkua ensimmäisen vuoden siellä ja kun lapsi oli tulossa muutettiin sisätiloihin. Ihminen oli osa perhekuntaansa – perhekunnan hyvä meni aina yksilön hyvän edelle.

Perhekunnan vuorovaikutusta ohjasivat kirjoittamattomat säännöt, joita kaikki noudattivat. Yhteisö oli patriarkaalinen tai matriarkaalinen – usein naiset, jotka eivät käyttäneet suuressa määrin viinaa, vastasivat perhekunnan hyvinvoinnista. Miesten vastuulla olivat talon ulkopuoliset asiat, kuten kauppareissut, metsästys yms.

Työ

Työ ja vapaa-aika ovat käsitteitä, jotka ovat saaneet nykyisen merkityksensä teollistumisen ja tehdastyön myötä. Työn mittaaminen on muuttunut, aikaisemmin työn yksikkö oli päivä, sitten alettiin puhua tunteista ja nykyään, vuonna 2017, kun puhutaan kilpailukyky sopimuksen toteuttamisesta, puhutaan minuuteista. Nykyihmiselle työ on tapa hankkia elantoa, harrastus, väline parempaan elämään, yhteiskunnallinen velvollisuus jne. Vieläkin työn katsotaan olevan 'pyhä' pakko. Nykyinen työn arvostus tulee sekä kristinuskosta että marxilaisesta ideologiasta, joilla molemmilla on ollut suuri vaikutus suomalaiseen yhteiskuntaan.

Kun ajatellaan 1700-luvun loppupuolta, työtä on tehty jaksamisen mukaan tai sitten sovittu töistä, jotka jonkun pitää tehdä jossain ajassa. Palkkana ahkerasta työnteosta rahvaan talouksissa oli ruoka ja hengissä säilyminen ja paikka taivaassa – turvaverkko on ollut varsin harvasilmäinen. Jokainen on osallistunut töihin kykyjensä mukaan ja jokaiselle yritettiin löytää paikka. Toisaalta ruotujaon mukaan taloihin tulleet vähäväkiset syytettiin laiskuudesta – makaavat vaan ja odottavat, että heille toimitetaan syötävää.

Verot sekä piikojen ja renkien palkat maksettiin työn tuloksena saatuina tuotteina. Rahaa ei juurikaan maalaisilla ollut. Joissain päin Suomea piikat ja renkit kokivat palkan maksamisen rahassa alentavana. Halutuin palkka oli läntti maata.

Kaskenpolttoa Enossa vuonna 1893. Kuvalähde Wikipedia.

Kaskenpoltto oli 1700-luvun lopulla yksi raskaimmista töistä. Kasken valmistelu kesti vuosia puiden kolomisineen ja kaatamisineen. Kasken poltto tapahtui kevätkesästä.

Juhlat ja viihde

Viimeiset elämäntapa-artikkeleista listaamani asiat olivat tietokone, televisio, matkustaminen, juhlat, alkoholi ja oleminen. Tähän voisi vielä lisätä yhteisöllisyyden. Karkeasti ottaen lähes kaikki nämä asiat olivat 1700-luvulla fiktioita. On luultavaa, että tietokoneen ja television korvasivat pelit, leikit, tarinoiden kertominen ja puhdetyöt.

Keuruun kirkkoherra Indrenius kirjoituksessaan vuonna 1776 kertoo pihlajaveteläisten sepitelleen mm. runoja. Musiikkia ja laulamistakin saatettiin harrastaa. Tarinoiden kertomisella oli myös opetusfunktioita. Kerrottiin asioita, joissa jollekin kävi hullusti, kun ei ollut toiminut oikealla tavalla – hotkinut ruokaa ja kuollut tai mennyt heikoille jälle, pudonnut ja kuollut.

Jotkut olivat käyneet markkinoilla ja nähneet siellä monenlaisia asioita ja ostaneet jopa ylellisyystavaroita. Oli myyty tervaa ja viljaa sekä kuljetettu niitä pitkiä matkoja. Utisia kuultiin matkaajien välityksellä. Ehkä sodat ja rauhat noteerattiin – monet muut asiat olivat merkityksettömiä. Kerrottiin ihmisistä, jotka olivat käyneet kaukaisissa paikoissa ja kerrottiin kuninkaiden järjestämistä juhlista.

Järjestettiin juhlia: häitä, hautajaisia, syntymäpäiviä jne. Vilkun (2015) mukaan ei juuri järjestetty juhlia, joissa alkoholia ei olisi ollut tarjolla. Rahvaan keskuudessa juotiin olutta ja viinaa, säätyläiset joivat parempia juomia varallisuuden mukaan ja papit suosivat punssia. Alkoholin käyttö miehillä oli hyvin yleistä, matkalla jonnekin juotiin ja kotiin tullessa juotiin – oli päämäärä sitten kärejät, veronmaksutilaisuus, markkinat tai vaikkapa kirkonmenot. Hautajaisissa alkoholia piti käyttää kohtuullisesti. Naisten alkoholin käyttö oli vähäistä. (Vilkuna, 2015.)

Alkoholi kuului myös arkeen. Joissain taloissa oli viinatuoppi pöydällä ja siitä käytiin hörppäämässä pienet huikat pitkin päivää. Maalaistaloilla oli myös oikeus tarjoilla viinaa maksua vastaan aina 1800-luvun alkupuolelle. Joskus alkoholitarjoilu meni salakapakoinnin puolelle. (Vilkuna, 2015.)

Ehkä 1700-luvun lopussa miehillä alkoholin käyttö oli synonyymi olemiselle. Naisten olemista olivat erilaiset käsityöt.

Kuvassa rippijuhlaa viettäviä Pihlajaveden nuoria 1900-luvun alkupuolelta uuden kirkon portailla. Uskontoon liittyvät juhlat ovat kuuluneet suomalaisten elämään läpi vuosisatojen. Ripille pääsy on siirtymäriitti, jossa nuori siirretään aikuisten maailmaan. Kirkon tekemisen aikaan 1700-luvun lopussa laskettiin erikseen ripillä käyneet ja muut ihmiset – lähinnä lapset. Ripillä käynti antoi aikuisen oikeudet ja velvollisuudet. Yksinkertaistettuna saatiin 'naimalupa'.

Yhteisöllisyys

Nykyisin, vuonna 2017 kuulee kaivattavan yhteisöllisyyttä. Ihanteena nähdään kyläyhteisö, jossa kaikki auttoivat toisiaan ja kaikista pidettiin huolta. Ihmistä ei jätetty yksin ongelmiansa kanssa. Tämä näkökulma kuuluu fiktioihin, joille yleisnimitys on 'ennen oli kaikki paremmin'.

Entisajan 1700-luvun ja 1800-luvun alun yhteisöllisyys oli pakon sanelemaa ja säädöksissä määrättyä. Oli majoitusvelvollisuutta, vaivaisten hoitoa, papin, opettajan ja sotaväen ylläpitoa jne. Laeissa ja asetuksissa oli säädelty, miten 'yhteisöllisyys' toteutettiin. Nykyisin, vuonna 2017, yhteisöllisyyden on korvannut 'hyvinvointiyhteiskunta', joka on korvannut kyläyhteisöjen velvoitteet. Yhteiskunta järjestää kaikki ne asiat, joista aikoinaan jouduttiin sopimaan kylissä.

Nykypäivän yhteisöllisyys on muuttunut – väittäisin, että tätänykyä on enemmän aitoa yhteisöllisyyttä kuin 1700-luvulla. Läheiset ihmiset ovat kontaktissa toistensa kanssa lähes päivittäin. Kylä ei rajoitu fyysiseen sijaintiin, vaan internet yhdistää ihmisiä eri puolilta maailmaa. Liikennevälineet mahdollistavat yhteiset harrastukset lähiseutujen asukkaille. Esimerkiksi kansalaisopistojen piirit kokoavat ihmisiä opintoihin ja harrastuksiin kymmenien kilometrien säteeltä. Yhteisöllisyys on myös virtualisoitunut – voi osallistua luennolle, jonka pitäjä on missä vain.

Oliko Pihlajaveden kirkon rakentaminen yhteisöllisyyden malliesimerkki? Ei ollut, vaikka kirkon rakentaminen oli suuri yhteinen ponnistus, se ei ollut yhteisöllinen hanke tai oikeastaan riippuu siitä, millaiseksi yhteisöllisyys määritellään.

Kirkon rakentamiseen kuuluu monta toisiinsa sitoutunutta säietä. Ensinnäkin se oli valtapolitiikkaa – katsottiin, mitkä talot

olivat johtavassa asemassa ja kuka isännistä oli joko virallinen tai arvostetun asemansa puolesta 'kylänvanhin'. Toiseksi kirkon rakentaminen nähtiin osaksi 'esivaltaa', jota oli opittu tottellemaan – kirkon puuhamiehet edustivat muiden silmissä esivaltaa. Kolmanneksi 'suostuttelu' kirkon rakentamiseen oli suhteellisen helppoa, koska toinen vaihtoehto oli se tulinen järvi ja hiilihankomiehen kohtaaminen kuoleman jälkeen – varsinkin kun edellisellä vuosisadalla jumalanpalvelukset ja ehtoolliset olivat rankaisuna kielletyt Keuruulla muutaman vuonden ajan. Kuolema oli hyvin mahdollinen olotila 1700-luvun lopun ihmiselle, jonka odotettavissa oleva elinikä oli 35 vuotta.

Jos rikoshistorioitsija Keskisarjaa on uskominen, yhteisöllisyyttä ei juurikaan ollut. Ihmiset olivat kateellisia ja kilpailivat epäreilusti toistensa kanssa elämisen mahdollisuuksista. Jos oli pienikin mahdollisuus alistaa ja vahingoittaa muita, niin se tehtiin. (Keskisarja, 2012.)

Kuva on luultavasti Enok Lahden ottama v. 1924. Talkooväki on kokoontunut kunnostamaan vanhaa kirkkoa. Talkoot kirkolla kertovat yhteisöllisyydestä oman kirkon kunnostamiseksi.

Uskonto

Tämän ajan (2017) elämäntapa-artikkelit eivät maininneet yhtä keskeisimmistä 1700-luvun lopun ihmisen mieleen ja elämään vaikuttanutta asiaa, uskoa ja uskomuksia. Kirkolla oli virallinen monopoli uskonnon suhteen – uskominen oli pakollista (lakisääteinen pakko kuulua luterilaiseen kirkkoon astui voimaan vuonna 1634), mutta vanhat uskomukset, noidat, metsänväki ja haltiat elivät ihmisten mielissä. Tästä kertoo se, että Ruotsin valtakunnan rikoslaista poistettiin vasta 1779 maininnat noituudesta. Suomen (Suuriruhtinaskunnan) rikoslaissa vuonna 1889 oli ammattitietäjän ja -taikojan toimi kielletty. Pykälä säilyi muuttumattomana vuoteen 1998.

Kirkossa piti käydä määräkerrat – jollei käynyt, täyttänyt velvollisuuttaan, seurauksena oli useimmiten sakko tai häpeärangastus. Uskonnollisen kasvatuksen avulla kirkko piti yllä ja huolehti kansalaisten henkisestä ja moraalisesta 'hyvinvoinnista'.

Kristillisen siveysopin perustana olivat Moosekselle annetut kymmenen käskyä ja niitä tulkittiin kirkollisissa tilaisuuksissa. Kirkko piti huolen myös kansansivistyksestä. Kinkereillä tarkistettiin lukutaito ja kristinopin tuntemus, jos kokeesta ei selvinnyt – jalkapuu odotti kirkon oven takana.

Mietin, mitkä muut jakeet raamatussa olisivat olleet ohjenuorana 1700-luvun lopun ihmisille, tulin siihen tulokseen, että luomiskertomuksella ja vastaavilla psalmeilla oli vaikutusta sen ajan ihmisen sielunmaisemassa. Linaan vuoden 1776 Bibliaa:

Moos. 1:28-30: Ja Jumala siunasi heitä, ja Jumala sanoi heille: kasvakaat ja lisääntykää ja täyttäkää maata, ja tehkää se teille alamaiseksi; ja vallitkaat kalat meressä, ja taivaan linnut, ja kaikki eläimet, jotka maalla liikkuvat. Ja kaikille eläimille

maan päällä, ja kaikille taivaan linnuille, ja kaikille, jotka matelevat maan päällä, joissa elävä henki on, kaikkinaiset viheriäiset ruohot syötäväksi. Ja tapahtui niin.

Ps. 8:6-8: Sinä asetat hänen sinun käsitekois herraksi: kaikki olet sinä hänen jalkainsa alle heittänyt: Lampaat ja kaikki karjat, ja myös metsän eläimet, Linnut taivaan alla ja kalat meressä ja mitä meressä vaeltaa.

Nämä jakeet antoivat 1700-luvun lopun ihmisille luvan hallita luontoa, taistella sitä vastaan ja alistaa se Jumalan avulla. Näiden säkeiden fundamentalistinen tulkinta on edelleen (vuonna 2017) voimassa useissa uskontokunnissa. Tästä on seurauksena luonnonvarojen hallitsematon riisto ja maapallon ylikansoitus. Toisaalta täytyy mainita, että monissa muissakin uskonnoissa on vastaavankaltaisia linjauksia.

Erämaakirkon ihme - kertovatko varjot hartaista sanankuulijoista vai unisista kirkkoon pakotetuista väsyneistä ihmisistä.

Merkityssuhteet ja maailma

Nykyihmisen maailma (vuonna 2017) on globaali. Voimme seurata reaaliajassa Yhdysvaltojen presidentin vaaleja tai suuren valliriutan korallien tuhoutumista. Tiedonvälitys ja ennen kaikkea internet ovat tuoneet monet maailman tapahtumat, joiden kanssa ihmiset voisivat olla tekemisissä, osaksi jokapäiväistä elämänpiiriä. Nykyihmisen maailman rajat siirtyvät yhä kauemmaksi ja kauemmaksi – merten syvyyksiin ja kauas avaruuteen.

Ihmisen maailma 1700-luvun lopulla oli pienempi. Tässä tarkastelussa olen tähän mennessä käsitellyt ihmisen tajunnan, fyysisen olotilan ja elinympäristön merkityssuhteita. Käsittelemättä on, millaisia merkityssuhteita 1700-luvun ihmisellä oli maailmaan – asioihin, jotka olivat arkikokemuksen ulottumattomissa.

Olisi mielenkiintoista tietää, tunsiko 1700-luvun korven ihminen tieteen ja taiteen virtauksia. Tieteen ja filosofian historiassa 1700-luku edustaa valistuksen- ja hyödyn aikakautta. Valistus (alkaen 1600-luvun lopusta noin sata vuotta eteenpäin) oli eurooppalainen aatesuunta, joka painotti tiedon ja järjen merkitystä. Hyödyn aikakaudelle (1718–1772) oli ominaista taloudellisen menestyksen, ahkeruuden korostaminen ja uuden tiedon hyödyntäminen. Oletettavaa on, että ajatukset tulivat kaukaisiin kyliin pääasiassa kertomuksina, huhuina sekä pappien levittämänä.

Ajatuksia levittivät myös ihmiset, jotka olivat käyneet elinpiiriään kauempana – lähteneet etsimään parempaa elämää – lähteneet tekemään kauppaa, ostamaan ja myymään markkinoille ja kaupunkeihin. Takaisin tultuaan kertoivat maailman ihmeistä niille, jotka eivät olleet päässeet mukaan.

Oli kiertäviä kauppiaita, jotka kertoivat asioista, jotka olivat erämaan asujan saavuttamattomissa. Jotkut imivät vaikutteet itseensä ja lähtivät katsomaan miltä maailma erämaan tuolla puolen 'sivistyksen' parissa näyttää.

Lukutaito oli melko yleinen 1700-luvun lopulla. Vanhemman väen lukutaito oli kehnohko ja nuorempi väki oli asian suhteen laiskahkoa. (Suominen, 1931.) Ongelmana lienee ollut luettavan materiaalin puute. Suurelta osin luettava materiaali oli uskonnollista. Olisi mielenkiintoista tietää, kuinka laajasti kemian professori Pehr Adrian Gaddin, vuonna 1768 ilmestynyt suomenkielinen puutarhaopas *'Lyhykäinen ja yxikertainen neuvo kuinga krydimaan yrttein kaswannot Suomen maasa, taittaan saatetta tuleundumaan'* oli tunnettu. Periaatteessa kirja on voinut kulkeutua kirkkoherran käyttöön ja sieltä varsinaisen kansan luettavaksi tai kokouksissa käsiteltäväksi. Kirja oli alunperin kirjoitettu suomeksi varmaankin siksi, että tavallinen kansakin voisi sitä lukea.

Oppaassa Gadd antaa muun muassa ohjeta lavakasvatukseen. Tämän menetelmän kaikki maalla asuneet tuntevat isoäidin neuvoista ja vielä nykyäänkin (2017) puutarhalehdet kertovat lavakasvatuksesta ja kohopenkistä – onko alkuperä Gaddin 1768 tekstissä vai onko asia keksitty yhä uudelleen ja uudelleen. Varmaa on, että ainakin joissakin pappiloissa ohjetta noudatettiin jo 1700-luvulla. Lainaan kappaleen Harry Lönrothin nykykirjaimille laittamasta Gaddin kirjasesta. ”*Plantu lawot täytetään palawalla ja löyhkäwällä Sonnalla, lopusta Maaliskuuta ja kokoon pannaan se ensin löyhästi, että sonda rupee hywin lämmittämään, jonga jälkeen se jotakin kowemmin kokoon talletaan, ja sen jälkeen lisätään Plantu-lawoon yxi korteli muldaa, johon siemmenet kylwetään. Jota waremmin Plantu-lawo asetetaan sitä korkiammalle ja enämmin se sonnalla täytetään, nijnkuin myöskin usein puoli toista kortelia muldaa tarwitaan sen täytteexi; Sillä jos Plantuin juuret kuumaan sondaan ulottuwat nijn ne kohta kuiwettuwat, joka myös tapahtu jos ei yhtä taikka kahta kertaa päiwäsä Plantu-lawon akkunoita awata, että se saa tulehtua.*”

Gaddin ajan tutkijat keskustelivat ilmastomuutoksesta ja etsivät mm. Hämeestä vedenpaisumuksen jälkiä. Rudbeck esitti Ruotsin valtakunnan ilmaston viileyden syyksi raamatullista vedenpaisumusta. Ajankuvaan sopi hyvin toive ilmaston lämpenemisestä – palattaisiin vedenpaisumusta edeltävään paratiisiin aikaan. Näytikin siltä, että 1700-luvun lopun ilmasto kehittyisi suotuisammaksi ja että voitaisiin ottaa viljelyyn uusia viljelyskasveja. Uskottiin ja havaintojen perusteella pääteltiin kehittymässä oleva suotuisa ilmastomuutos. Lämpeneminen oli kuitenkin väliaikaista ja pieni jääkausi (pieni jääkausi oli ilmastollisesti keskimäärin normaalia kylmempi kausi 1400-luvulta 1800-luvun loppupuolelle) iski takaisin. (Niemelä, 2008.)

Oliko savupirtissä iltapuhteella filosofisia pohdintoja ilmastomuutoksesta ja vedenpaisumuksesta. Rovasti Indrenius kuvatesaan pihlajaveteläisiä kertoo kulttuuriharrastuksista kuten runojen ja lukemattomien sananparsien sepittelystä.

Lainaan Jari Niemelän analyysiä 1700-luvun akateemisesta pohdinnasta, jotta ymmärtäisimme paremmin millainen maailma oli: ”Nykyään (2008) on kaikille selvää, että ihmisen toimet vaikuttavat ilmastoon, mutta Gaddin käsityksiä ilmastomuutoksista on analysoitava täysin eri pohjalta kuin nykyisiä. Alussa (tässä Niemelä viittaa vastaavaan raamatulliseen näkemykseen, kuin edellä esittelin) tuli jo esille se, että hyödyn aikakauden ihmisille maa oli luotu ihmistä varten ja hänen käyttöönsä. Tähän ideologiaan sopi hyvin, että uuden viljelysmaan raivaaminen tuotti isänmaalle muutakin hyötyä kuin sen, että raivaaja sai itselleen avarammat pellot. Lisäksi fysikoteologia vei ajatukset myös siihen, että jos kerran jumala oli tarkoittanut Pohjolan asutettavaksi, miksi hän ei myös muuttaisi olosuhteita paremmiksi ihmisten ahertaessa. Rudbeckilaisuus (ajatus Ruotsista paratiisina syntiinlankeemuksen ja vedenpaisumuksen välillä) taas johdatti siihen, että lämpenemisessä oli itse asiassa kysymyksessä vain paluu ennen vedenpaisumusta vallinneeseen Pohjolan paratiisiin. Teoria ilmaston muuttumisesta suopeammaksi asettaa monet vapaudenajan taloudelliset hankkeet osaltaan järjestelliseen

valoon. Silkinviljelynkin kehittäminen oli kannattavaa, jos lähitulevaisuudessa oli odotettavissa huomattava ilmaston lämpeneminen.” (Niemelä, 2008.)

Välttämättä ero akateemisen keskustelun ja rahvaan keskustelun välillä ei ollut kovin suuri. Esimerkiksi tieteessä uskottiin, että pääskysen talvehtivat järvien pohjamudissa. Tavallisilla ihmisillä oli mahdollisuus tehdä samankaltaisia havaintoja. Ilmaston ja sään seuraaminen oli yhtä helppoa tai vaikeaa 1700-luvun tiedemiehille kuin kansallekin. Sekä tieteellisten että kansantajuisten tarkastelujen pohjana olivat raamatun kertomukset ja ne olivat samat kaikissa luterilaisissa maissa. En pidä mahdottomana kokemuspiirin ulkopuolisten asioiden käsittelyä savupirtissä päreen valossa – varsinkin, jos talossa yöpyi joku kulkumies tai kaupustelija.

Junat ja veturit eivät olleet ajankohtaisia vielä 1781, Pihlajaveden kirkon valmistumisen aikoihin. Höyrykone oli jo keksitty. Keksijänä oli James Watt vuonna 1769.

Kuvalähde: Wikimedia, kuvaaja: Vesahjr.

Maailmalla tarkoitetaan tässä asioita, joiden kanssa ihminen voisi olla tai voisi kuvitella olevansa tekemisissä. Ne eivät kuuluneet jokapäiväiseen elämänpiiriin. Varmaankin tieto höyrykoneista ja muista 'ihmeistä' kulkeutui erämaiden ihmisille. Ihmisten maailma rakentui ja rakentuu vahvasti tulevaisuuden haaveille.

Ihmisen tuska Pihlajavedellä

1700-luvun alkupuolella

Pieni jääkausi jäähdytti Euroopan 1400–1800-luvuilla. Viileän ajanjakson seurauksena menetettiin useana vuonna viljasato ja aika-ajoin nähtiin nälkää. Katovuodet tappoivat köyhimmät ja heikoimmat. Epäsuotuisten ilmasto-olosuhteiden lisäksi 1700-luvulla oli pitkäkestoisia sotia ja Ruotsin valtakunta oli osallisenä lähes kaikissa Itämeren alueen kiistoissa. Tämän lisäksi oli hallitusvaltaan liittyviä kiistoja, jotka lisäsivät epävarmuutta.

Isovihaksi sanotaan Suuren Pohjan sodan (1700–1721) aikaista Venäjän miehitystä Suomessa vuosina 1713–1721. Isoviha-nimitys on syntynyt vasta historioitsijoiden teksteissä – aikalaislähteissä siitä käytetään nimitystä venäläisen ylivallan aika. Isovihan aikaan venäläisiä sotilaita oli majoitettuna ja ruokittavina taloissa Pihlajavedelläkin. Noina aikoina sotajoukot elättivät itsensä ryöstämällä paikallisia ihmisiä tai vaatimalla kestitystä.

Isovihan aikana suomalaisia hävitti myös rutto eli paiserutto (”musta surma”), jota aikalaiset kutsuivat isoksi kuolemaksi. Helsinkiin rutto tuli 1710. Rutto tappoi Suomen 500000 asukkaasta noin 100000. Pihlajavedellä päästiin suhteessa vähän vähemmällä, 170 asukkaasta rutto tappoi 17. Ehkä pitkät etäisyydet hidastivat taudin kulkua.

Suomea vaivasi myös pikkuviha (1742–1743), joka oli Ruotsin hyökkäyksen, hattujen sodan aiheuttama Venäjän miehitys Suomessa.

Isot ja pienet vihat, katovuodet sekä rutto tekivät tehtävänsä 1700-luvulla Pihlajavedelläkin, suuri osa taloista määriteltiin au-

tioiksi. Autiotalo tarkoitti taloa, josta ei saatu perittyä veroja tai sitten taloa, jossa ei enää asuttu. Vaikka talo oli tulkinnan mukaan autio, niin osaa taloista syytettiin veronmaksun laiminlyönnistä.

Maanpuolustus perustui Ruotsissa 1600-luvun lopulta alkaen ruotusotilasjärjestelmään. Ruotu muodostui useammasta talosta, jotka velvoitettiin varustamaan ruotusotamies ja hänelle varamiehiä. Ruotujärjestelmä oli voimissaan aina Venäjän vallan alkuun saakka. Pihlajaveden alueella rasitus oli suurimmillaan silloin, kun piti varustaa kolme ruotusotilasta sotaan.

(Isovihasta, pikkuvihasta ja rutosta löytyvät hyvät kuvaukset fi.wikipedia.org sivustolta kyseisillä hakusanoilla hakemalla.)

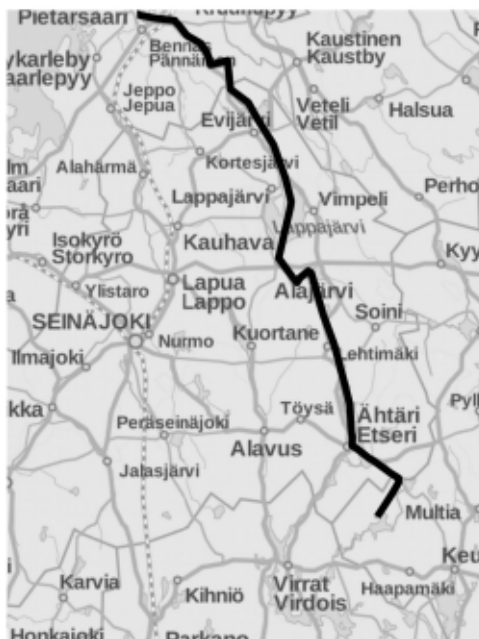
Ihmiset kirkon rakentamisen aikaan 1700-luvun lopulla

Valistus oli eurooppalainen aatevirtaus, joka korosti järjen ja tiedon merkitystä. Huippunsa valistusajattelu saavutti 1760-luvulla. En usko, että pihlajaveteläiset tunsivat valistuksen filosofisia perusteita ja lähtökohtia, mutta rahvas ei ollut enää niin tiukasti aateliston, papiston ja kauppiaiden narussa kuin vuosisadan alussa. Voisi sanoa, että rahvaalla oli enemmän elintilaa, vaikka hallintovalta, kirkko ja valtio yrittivät säädellä elämää edelleenkin. Taloudessa meni kohtuullisesti ja isännät olisivat halunneet olla osa jotakin suurempaa kehitystä.

Pihlajaveden kirkon (Erämaakirkko) rakentamisen aikaan ihmisten mielen maisema oli hyvin toisenlainen kuin 1700-luvun alkupuolella. Taloja oli 12 ja torppia puolisen tusinaa. Ihmiset eivät olleet köyhiä – jos eivät rikkaitakaan. Talollisten ja torpparien vauraus oli peräisin luonnosta. Vaikka maanviljelys oli lapsenkengissä, kaskimaat tuottivat viljaa yli oman tarpeen, vedet olivat kalaisia ja riistaa erämaissa. Tämän lisäksi poltettiin ter-

vaa. Yli oman tarpeen tuotetut elintarvikkeet ja terva kuljetettiin Pohjanlahden kaupunkeihin myyntiin. Tuotoilla ostettiin tavaroita, joita ei luontaistaloudesta saanut ja ylimääräiset varat talletettiin pahanpäivän varalle. Tietystä varallisuudesta kertoo myös suuruudenhullu hanke rakentaa omin voimin kirkko. Toisaalta metsissä oli puunrunkoja ja taloissa työvoimaa.

Indrenius kertoo asukkaiden olleen ahkeria, puhtaita tavoiltaan, auttavaisia ja palvelevaisia, luonteeltaan sävyisämpiä kuin esiisät, ja harrastaneen runojen ja lukemattomien sananparsien seipittelyä. Elinkeinot olivat maanviljelys, karjanhoito ja kalastus. Peltoviljelys oli hyvinkin puutteellista, mutta kaskeaminen sen sijaan niin voimaperäistä, etteivät edes jyrkät mäetkään saaneet olla rauhassa. Näin oli seudun hyvinvoipaisuus lisääntynyt, ja uutterilla viljelijöillä oli tallessa kaunis viljavarasto, ruisaumain jo saadessa seistä viljelyksillä vuosikausia koskemattomina. (Suominen, 1931)

Pihlajaveteläisten kauppamatkat Pietarsaareen 1700-luvun lopulla. Kuljetettavien tavaroiden välivarasto oli Alajärvellä.

Kaskeamisen lisäksi poltettiin tervaa. Liikenevä vilja ja terva vietiin Pohjanmaan rantakaupunkeihin, varsinkin Pietarsaareen. Talvisaikaan tavarat varastoitiin Alajärvelle. Keuruulaisilla isännillä oli siellä varasto. Kesän tultua tavarat kuljetettiin veneellä vesireittiä pitkin määränpäähän, Pietarsaareen. Ensin kuljettiin Ala-, Lappa- ja Evijärveä pitkin ja loppumatka taittui Ähtävänjokea pitkin sen useista koskista huolimatta. (Suominen, 1931 ja Unmärkningarna om Keuru Sockens fordna och nu warande tilstånd, 1776.)

Pihlajaveden isännät myivät tervaa myös kirkolle. Keuruun seurakunnan tilikirjoissa noilta ajoilta on useasti merkintöjä tervan ostoista kirkon tarpeiksi ja aina ovat tällöin tervan myyjinä olleet Pihlajaveden isännät. Useammin esiintyvistä tervan myyjistä mainittakoon Rekolan, Reinikan, Lapin ja Sällinlahden talolliset. (Suominen, 1931.)

Noihin aikoihin, 1700-luvun lopulla oli syvä kuilu valtaapitävien ja kansan välillä. Kuningas oli Ruotsissa ja kaikki keskeiset päätökset syntyivät Tukholmassa. Hallinto toimi kaikkialla kuninkaan alaisuudessa ja sääteli taloutta ja keräsi veroja – määräsi jopa pukeutumisen. Maallisen vallan lisäksi oli kirkko, joka sääteli ihmisten elämää moraalisisista näkökohdista lähtien. Papit edustivat sekä kirkollista että maallista esivaltaa.

Kirkossa piti käydä, mutta Keurulle (Keuruulle) kirkkoon oli pitkä matka. Tavallisin tapa taittaa kirkkomatka oli apostolinkyyti – menttiin jalan. Kirkkomatkaa kertyi 30-40 kilometriä. Matkaan käytettiin aikaa lähes 10 tuntia suuntaansa. Matkaan täytyi ottaa mukaan ruokaa ja miehillä viinaa matkaevääksi, jotta olisi jaksanut perille. Lisäksi matkaan tuli virsikirja, jos sellainen talossa oli. Kirkossa saarnat saattoivat kestää tunteja. Välillä saatettiin saarnan jälkeen pitää tauko, jolloin vaihdettiin kuulumisia ja syötiin eväitä. Jos oli sukulaisia tai tuttavita, niin saatettiin tulla yöksi ennen kirkonmenoa tai jäädä yöksi seuraavaan päivään.

Pihlajaveden kirkon rakentaminen

Vuonna 1776 annettiin kuninkaallinen rakennusasetus, jonka mukaan kaikki julkista rahaa saavat rakennukset, kuten kirkot yms. piti rakentaa kivistä. Tässä yhteydessä on hyvä mainita, että Pihlajaveden kirkon rakentaminen ei saanut julkista rahaa eikä edes Keuruun seurakunnassa kerätty kolehtia kirkon rakentamista varten, vaikka kolehteja oli kerätty, jopa läntisten maakuntien (ruotsalaisten) kirkkojen rakentamisavustuksiksi.

Rakennusasetuksen mukaan puisia rakennuksia sai tehdä vain poikkeustapauksissa, koska vallalla oli huoli valtakunnan metsävarojen loppumisesta. Haluttiin myös korostaa julkisten rakennusten edustavuutta ja kestävyyttä.

Kaikkien julkisten rakennusten piirustukset piti lähettää Tukholmaan yli-intendentinviraston tarkastettaviksi ja kuninkaan hyväksyttäväksi. Puiset ristikirkot säilyttivät kuitenkin asemansa vuoden 1776 jälkeenkin. Suomessa asetus ei tuottanut kivirakentamisen osalta suurtakaan tulosta. Monet kirkot rakennettiin salaa – piirustukset lähetettiin Tukholmaan kirkon valmistuttua, kun oli tarve vihkiä kirkko jumalanpalveluskäyttöön.

Vuosi 1776 – [sama vuosi jolloin annettiin Amerikan yhdysvaltojen itsenäisyysjulistus] – oli ilmeisesti merkitsevä käännekohta Pihlajaveden kirkon rakentamisessa.

Tarina alkaa Keuruulta – Antti Hakolan mestaroima Keuruun seurakunnan kolmas kirkko eli nykyinen vanha kirkko vihittiin käyttöön vuonna 1758. Kirkon koristelu pantiin alulle, kun vuonna 1776 valmistui kirkonrakentaja Matti Åkerblomin veistämä alttarilaite. Åkerblom oli muutamia vuosia aiemmin (1773)

tehnyt Halikon kellotapulin, mestarinäytteensä kirkonrakentajana. Kerrotaan, että Pihlajaveden miehet kävivät Åkerblomin Mattia tapaamassa. Mahdollisesti kirkon rakentamiseen johtava kontakti Åkerblomiin syntyi ja voi olla, että alustavasti sovittiin piirustuksistaikin.

Samana vuonna 1776 ilmestyi myös Keuruun rovastin Abraham Indreniuksen kirjoitus, jossa hän kehuu pihlajaveteläisten ahkeruutta ja hurskautta. Luultavasti kirkon tekemisellä ja kirjoituksella on ollut jonkinlainen yhteys (kirjoitusta esittelin edellisessä luvussa, sivu 52).

Perusteet kirkon rakentamiselle – toiveet ja pettymykset

Pihlajaveteläisten kirkkomatkat olivat pitkiä – ne tehtiin aikaisemmin Ruovedelle ja myöhemmin Keuruulle. Niinpä heissä heräsi ajatus rakentaa oma kirkko ja 11.7.1778 tuomiokapitulille lähetetyssä kirjeessä anoivat kymmenen taloa ja neljä torppaa lupaa saada rakentaa kirkko. Tuomiokapituli ei kuitenkaan katsonut kirkkoa tarpeelliseksi ja antoi pitkät kirkkomatkat huomioon ottaen luvan saarnahuoneen rakentamiseen. Sen tuli olla mahdollisimman vaatimaton. Senaikaisen esivallan (kirkko ja valtio) käsityksen mukaan vaatimattomuus oli hyve eikä varsinkaan rahvas, jollaista Pihlajavedellä asui, saanut millään muotoa osoittaa prameutta, jota kirkon rakentaminen olisi edustanut.

Pihlajaveteläiset eivät kuitenkaan olleet päätökseen tyytyväisiä ja he päättivät naapureittensa ruoveteläisten ja kuoreveteläisten esimerkkiä seuraten rakentaa itselleen kirkon, vaikka lupa oli vain saarnahuoneen rakentamiseen (Suominen, 1931, 45-48).

Kuorevedellä oli paraikaa kirkon rakentaminen käynnissä ja rakennusmestarina toimi siellä Matti Åkerblom. Tiedettiin, että Åkerblomin kirkoilla oli tapana valmistua ennen virallisten lupien tuloa ja on luultavaa, että hän innosti pihlajaveteläisiäkin rakentamaan kirkon saarnahuoneen sijasta.

Rakentamisen aloittamisvuotena pidetään 1780, tämä vuosiluku on myös kirkon viirissä, mutta varsinaisena kirkon ja hautausmaan valmistumisvuotena voidaan kuitenkin pitää vuotta 1781. Kello hankittiin kirkkoon Tukholmasta vuonna 1781.

Tuomiokapitulille kirjoittamassaan kirjeessä 14.6.1782 Abraham Indrenius ilmoittaa, että 'saarnahuone' ja sen ympärille aidattu hautausmaa olivat valmistuneet. Samalla hän pyytää lupaa vihiä käyttöön sekä 'saarnahuoneen' että hautausmaan.

Indreniuksen antamista tiedoista tuomiokapituli päätteli, että rakennus kirkonkelloineen ei ollutkaan saarnahuone vaan kirkko. Tuomiokapituli muistutti Indreniusta siitä, että tämä ei ollut ajoissa estänyt "moista omavaltaista menettelyä". Vihkimispyyntö unohtui ja hautausmaa vihittiin 1783. Kirkon vihkiminen lykkääntyi aina vuoteen 1787. (Suominen, 1931, 48-55.)

Kuka oli kirkonrakentaja Matti Åkerblom

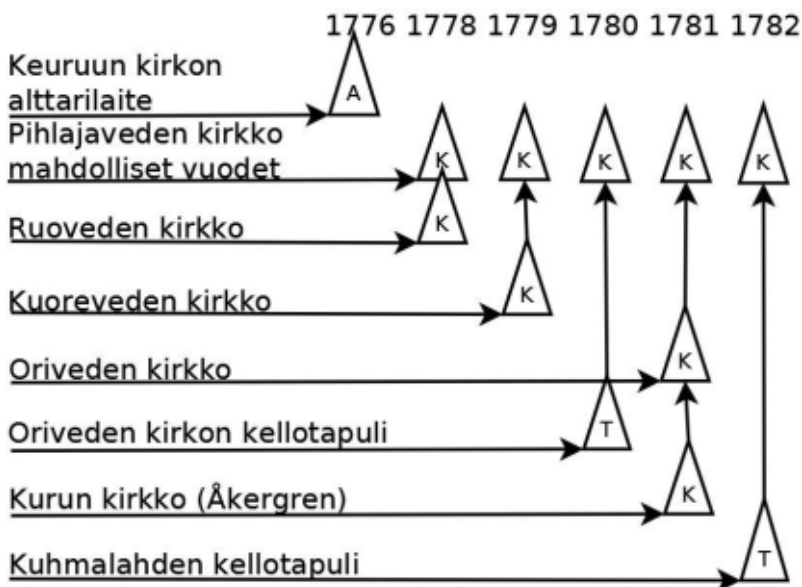
Matti Åkerblom (1740 – 1819) oli Hämeessä vaikuttanut kirkonrakentaja. Hän ei ollut kuka tahansa kirkonrakentaja. Voidaan sanoa, että hänellä oli työhönsä sen ajan paras mahdollinen koulutus. Opiskeluaika Turussa kesti kymmenen vuotta: ensimmäiset viisi vuotta puusepän, kirvesmiehen ja kirkonrakentajan Antti Piimäsen oppipoikana ja toiset viisi vuotta kisällinä. Kirkonrakentajan mestarinäytetyönä hän rakensi vuonna 1773 Halikon kirkon kellotapuln. (Wikipedia.)

Hänen oppivuotensa ja varsinainen toimintansa käsittävät pitkän ajanjakson, mikä Ruotsi-Suomen rakennustaiteessa merkitsee myöhäisbarokin, rokokoon, kustavilaisen tyylin ja varhaisempien aikakautta. Åkerblom edustaa kansanomaista puukirkkotaidetta, joka on tunnetusti vanhoillista. Vuosina 1759 ja 1776 annettujen määräysten mukaan kaikkien kirkkojen piirustukset tuli lähettää Tukholmaan yli-intendentinviraston tarkastettaviksi. Sikäläiset arkkitehdit kannattivat uusklassista suuntausta. Tietävästi ei yhtään Åkerblomin tekemää piirustusta hyväksytty sel-

laisenaan Tukholmassa, mutta tavallisesti Åkerblomin kirkotkin olivat valmiita ennen virallisen päätöksen tuloa. Hän ei myöskään noudattanut yli-intendentinviraston lähettämiä vastaehdotuksia rakennuksissaan. Hän alkoi kuitenkin soveltamaan 1780-luvun alkuvuosista lähtien kirkkoihinsa laakeampaa vesikattoa, mikä merkitsee myönnytystä viralliselle makusuunnalle. (Pettersson, 1956.)

Matti Åkerblomin kirkkoarkkitehtuuri on saanut vaikutteita oppi-isältään Antti Piimäselältä. Tältä hän on omaksunut muun muassa ns. lounaissuomalaisen pitkäkirkon. Åkerblom oli myös tutustunut eteläpohjalaiseen viistokulmaisen ristikirkon rakennustyyliin, jota hän käytti esimerkiksi Ruoveden kirkossa 1777-1778 ja myöhemmin modernisoituna Orivedellä ja Teiskossa (Pettersson, 1956).

Matti Åkerblom oli tuottoisa kirkonrakentaja. Oheisessa kaaviossa on koottuna Pihlajaveden kirkon rakentamisen aikaisia Åkerblomin kirkkoprojekteja. Tarkkaa Pihlajaveden kirkon rakentamisvuotta ei rakentamisen aikaisissa asiakirjoissa mainita. Suominen (1931) ehdottaa joitain vuosista 1779-1782.

Åkerblomia voidaan hyvällä syyllä pitää parhaimpana Hämeessä toimineista kirkonrakentajista. Hän oli taitava yhdistelemään eri kirkkotyyppien parhaita puolia tehden täten synteetin vanhemman ja uudemman kirkkoarkkitehtuurin välillä (Tapio, 1967).

Kysymyksiä Pihlajaveden kirkon tiimoilta

Pihlajaveden kirkon rakentamiseen liittyy paljon kysymysmerkkejä. Kirkon rakennusvaiheen ajalta ei ole säilynyt mitään asiakirjoja tai niitä ei ole ollut. Asiakirjoista ei siis voi lukea, oliko mestarina Matti Åkerblom tai joku muu, mutta tuotoksesta, kirkosta on voitu rakentaja päätellä – vai onko voitu?

Voi olla, että pihlajaveteläisille ei ollut merkitystä kuka kirkon mestari oli – kunhan vain 'saarnahuone' saatiin aikaiseksi. Toisaalta Åkerblom ei ilmeisesti ollut kovin nöyrä valtakunnan tai kirkon alamainen, koska aika monen Åkerblomin kirkon piirustusten hyväksymisessä oli ongelmia, koska niitä ei oltu tehty ohjeiden mukaan. Voi olla, että hän innosti pihlajaveteläisiä kirkon tekemiseen, vaikka lupa oli vain vaatimattoman saarnahuoneen rakentamiselle. Tämä sopi hyvin pihlajaveteläisille.

Omituista on, ettei tiedetä, mitä kirkonrakentajalle maksettiin tai missä hän asui kirkon rakentamisen aikaan. Vähäkömi lähellä olisi ollut luontainen asuinpaikka kirkonrakentajalle, mutta perimätieto ei tätä vahvista eikä mitään muutakaan kortteeripaikkaa.

Kirkon rakentaminen aloitettiin Suomisen (1931) kirjoitusten mukaan joko 1779 tai 1780 ja se valmistui joskus 1780 – 1782.

Pihlajaveden seurakunnan inventaarioluettelossa vuodelta 1834 kerrotaan kirkon valmistuneen 1781. Saman valmistumisvuoden kertoo Emil Hagelberg 'Hengellisessä kalenterissa' vuodelta 1870. Viirissä kirkon tornissa on vuosiluku 1780. Kirkon rakentaminen kesti siis kaksi vuotta – rakentaminen alkoi kesällä 1780 ja kirkko valmistui 1781.

[Vuosi 1780 oli myös käännteentekevä Yhdysvaltojen historiassa. Pennsylvaniasta tulee ensimmäinen osavaltio, joka poistaa orjuuden (tosin vain vastasyntyneiltä).]

Kerrotaan, että Pihlajaveden kirkonrakennustyömaalla ensimmäisenä kesänä tehtiin ahkerasti töitä – vain heinäntekoloma pidettiin. Miten kirkon rakentaminen siitä sitten jatkui?

Kuten sivulla 57 olevasta kuviosta näkyy, Åkerblomilla on ollut menossa Pihlajaveden kirkon rakentamisen aikaan useita vastavia rakennusprojekteja. Orivedellä oli kirkko, joka on tuhoutunut tulipalossa ja kellotapuli. Kellotapuli on jäljellä ja se valmistui 1780.

Kaaviosta voi nähdä, että niinä vuosina, jolloin Oriveden kirkon rakentaminen oli meneillään, ei Åkerblomin aika riittänyt Kurun kirkon rakentamiseen. Siellä oli mestarina sisarenpoika Åkergren.

Oli Pihlajaveden kirkon rakentamisvuosi mikä tahansa vuosien 1779 ja 1782 välillä – Åkerblom oli kiinni jossain muussa kirkkoprojektissa (ks. sivu 57). Kuka johti Pihlajaveden kirkon rakentamista? Matti Åkerblomilla näyttää olleen varsin kiireinen aikataulu. Oliko rakentajamestarina sisarenpoika vai oliko mestarina joku paikallinen talonpoika?

Ehdottaisin, että Pihlajaveden kirkon 'mestarina' toimi joku paikallinen henkilö, joka oli hankkinut hirsityökokemusta esimerkiksi jollain Åkerblomin kirkon rakennustyömaalla – vaikkapa Kuorevedellä. Ajallisesti olisi mahdollista, että joku tai jotkut Pihlajavedeltä olisivat olleet rakentamassa Ruoveden tai Kuoreveden kirkkoa. Kuoreveden kirkko on hyvin samanlainen kuin Pihlajaveden kirkko, jolloin saadut opit olisivat olleet suoraan sovellettavissa.

Tätä paikallisen mestarin vaihtoehtoa tukee tohtori Edvard Bergeheimin pitämä Pihlajaveden ensimmäinen rovastintarkastus

vuonna 1844. [Samana vuonna ensimmäisen morseaakkosia käyttävä lennätinjärjestelmä otettiin käyttöön Yhdysvalloissa Washington DC:n ja Baltimoren välillä. Ensimmäinen viesti oli: "What hath God wrought?" ("Mitä Jumala on tehnyt?")]

Suominen (1931) kirjoittaa: *"ei kirkko tarkastajan silmää tyydyttänyt. Se oli hänestä liian pieni, mahdollisimman pahoin rakennettu sekä nurkiltaan mätänemässä."* Olisiko tarkastaja voinut sanoa noin – arvostetun kirkonrakentajan mestaroimasta työstä – varsinkin kun tiedetään, että väitteet eivät pidä objektiivisessa katsannossa paikkaansa.

Johtopäätökseksi esitän, että on ilmeistä, että kirkko tehtiin Åkerblomin piirustusten mukaan vuosina 1780–1781. Voi olla, että Åkerblom tai Åkergren on käynyt katsomassa työn edistymistä, mutta varsinainen rakentaminen on tapahtunut paikallisessa ohjauksessa. Tämän tietäen Bergenheim on voinut 'hyvällä omallatunnolla' esittää kritiikkinsä (ks. sivu 82).

Kirkko lounaasta. Kirkko on luultavasti rakennettu alunperinkin metsän keskelle. Kannot kirkon alla puoltavat tätä vaihtoehtoa.

Materiaalit ja rakenteet

Veistojäljet näkyvät senässä - palhoaminen ja sidepalkit. Palhoamisella tarkoitetaan hirsien veistotekniikkaa, jossa jo kootussa rakennuksessa hirret veistetään samaan tasoon. Siten saadaan aikaan kaunis veistojälki. Palhoaminen vaatii hyvää veistotaitoa ja on ammattimiehen tehtävä.

Kirkon rakennusmateriaalina on käytetty puuta. Palhotut seinähirret on salvottu lyhytnurkalla. Tämä tapa yleistyi 1700-luvun loppupuolella. Tarkoituksena oli ilmeisesti saada aikaan mahtavampi, kivikirkkomainen vaikutelma. Päähuoneen seinät on sidottu toisiinsa kahdella kirkon sisätilassa näkyvällä kaksinkertaisella sidepalkilla. Niiden tehtävänä on estää rakennuksen leviäminen.

Kirkon seinähirret on salvottu lyhytnurkalla ja on laudoittamaton. On haluttu jäljitellä kivikirkon muotoa.

Kirkko on laudoittamaton ja väriltään kansanomaisen tavan mukaan tervan värinen – jälkiä on myös punamullalla maalauksesta. Kirkon katteena on puinen paanukatto, joka on hyvin jyrkkä. Kellotornin rakenteessa on noudatettu tavanomaista ratkaisua: kello on kiinnitetty pukkitapuliin, jonka ympärille torni on rakennettu. Ratkaisu on sama, jota on käytetty länsisuomalaisissa kirkoista erillään olevissa tapuleissa. (Pettersson, 1956.)

Perustus on rakennettu siten, että reunoilla on täytteenä sekä multaa että kiviä; näistä muodostuu penkki, joka estää tuulen pääsyn kirkon alle. Muilta osin kirkon alusta on avonainen. Kirkon portaat on tehty päällekkäin ladotuista laakakivistä. Kivien välissä ei ole laastia, joten paadet kolahtelevat päälle astuttaessa toisiaan vasten. (Väinö Koivurannan haastattelu Pihlajavedellä 10.4.1971.)

Kirkko ulkoa

Pihlajaveden kirkko on muodoltaan lähinnä pitkäkirkko. Sen länsipäässä on kolmijakoinen tapulimainen länsitorni, joka on liitetty kiinteästi kirkon yhteyteen, mutta se ei noudata runkokuoneen päävolyymeja. Pitkäkirkkoon liittyvät kylkiäisinä runkokuonetta huomattavasti matalammat ristisakarit. Runkokuoneen ja sen kylkiäisten jäsentely ja tekniset yksityiskohdat perustuvat ensi sijassa Lounais-Suomessa toimineen Antti Piimäsen puukirkkoihin, joista tyypillisempänä on Marttilan kirkko vuodelta 1765. Uutta on vain oikeastaan se, että eteläinen kylkiäinen koko laajuudessaan on sulautettu varsinaiseen kirkkosaliin. Tavoitteena lienee ollut perinteellisen pitkäkirkon muovaaminen jossain määrin ristikirkon muotoon. Pohjoinen kylkiäinen toimii puolestaan sakaristona. (Pettersson, 1956.)

Kuvat kirkon ovesta, kellottapulista, eteläsiivesta ja kaakosta.

Ulkoasultaan Pihlajaveden kirkko on vaatimaton. Se edustaa kansanomaista rakennustaidetta, jossa kivikirkkoarkkitehtuurin muotoja on sovellettu olosuhteiden pakottamaan puuarkkitehtuuriin (Tapio, 1967). Matalahkot seinät ja jyrkkä katto muodostavat kauniin ylöspäin kohoavan vaikutelman. Pienet ikkunat sijoittuvat sopusuhtaisesti seiniin. Räystäslautojen ja ylimpien hirsien päät on muotoiltu koristeellisiksi. Räystäslaudan koristeena on ylösalaisin oleva M-kirjain. Samanlainen kuviointi on myös Kuoreveden kirkon räystäslautoissa, mutta muotoilultaan räystäslauta on erilainen. Kirkon ovet ovat sekä länsipäässä että eteläisessä kylkiäisessä. Nämäkin ovat varsin koruttomat ja täydentävät hyvin karua kokonaisvaikutelmaa.

Pihlajaveden kirkon torni vaikuttaa "latistuneelta", jos sitä verrataan Keuruun kirkon tornin "ylevään nousuun". Nelikulmaisen kellohuoneen sijalla Pihlajavedellä on kahdeksankulmainen ja jo osittain rokokoon aihe maailmaan kuuluva torniosa. (Tapio, 1967.)

Yleisjäsentelyltään kuuluu Pihlajaveden kirkon länsitorni lounais-suomalaiseen tapulityyppiin, jonka olennaisimpana tunto-merkkinä on sipulikupoli. Kupoli poikkeaa kuitenkin Piimäsen käyttämästä ja Pihlajaveden kirkon kupolin kaltainen pullea sipulikupoli onkin Åkerblomin kirkkojen ja tapuleitten tärkeimpiä tuntomerkkejä.

Åkerblom näyttää saaneen vaikutteita valtakunnan johtavasta arkkitehtuurista: kupolin esikuvana voidaan pitää Ruotsin vapauden ajan johtavan arkkitehdin Carl Hårlemanin torninhuippua. Hårleman puolestaan oli saanut kyseessä olevan sipulikupolin Italian myöhäisbarokista. (Pettersson, 1956.) Samanlainen kupoli lienee ollut Turun tuomiokirkon torninhuippu vuoden 1759 alussa (Tapio, 1967). Lisäksi Pihlajaveden kirkossa on yli-intendentinviraston käyttämään muotokieleen kuuluvat kellohuoneen ääniaukkojen kaaret (Sinisalo & Lilius, 1962). Tornin huipussa on tuuliviiri, joka kansanomaisissa kirkkorakennuksissa korvaa usein ristin.

Kirkko sisältä

Pääsisäänkäynti kirkkoon johtaa länsipäässä olevan tornin alitse. Tornin alaosa muodostaa siis kirkon eteisen. Eteisestä oikealta puolelta lähtevät portaat kellotapuliin ja vasemmalla puolella on eräänlainen varastohuone, joka on romuvarastona. Aikaisemmin tätä tilaa lienee käytetty ruumishuoneena. Eteisestä päästään kirkkosaliin välioiven kautta.

Näkymä alttaria lähestyttäessä - kirkko ei kohoa korkeuksiin kuten katedraalit. Lähestyminen on ystävällisen vaatimaton.

Kirkkosali on hyvin karu. Alttari on sijoitettu tavanmukaisesti kirkkosalin itäiseen päähän. Saarnastuoli on pohjoisella seinustalla kirkkosalin etuosassa. Se on monisärmäinen ja asetettu pylvään päälle seisomaan. Sekä alttari että saarnastuoli ovat hyvin yksinkertaisia, maalaamattomia ja miltei koristelemattomia. Altaritauluna toimii nykyisin puinen risti.

Saarnastuoli kirkkosalista katsoen ja alttariristi.

Lattiapintaa peittävät penkit, jotka on sijoitettu siten, että käytävät muodostavat ristin. Alttarin viereen on tehty lukkaria varten oma penkki.

Sisätilan katteena on verraten matala tasalakinen tynnyriholvi, joka on rakennettu seinänsuuntaisten sideparrujen päälle (Sillanpää, 1969, 556). Samanlaista rakennetta Åkerblom on käyttänyt myös muissa rakentamissaan kirkoissa, esimerkiksi Kuoreveden kirkossa.

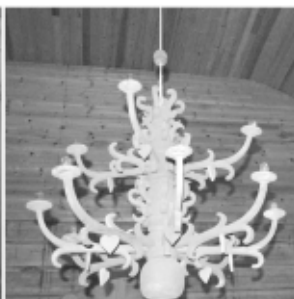
Kuten jo edellä mainitsin, eteläinen kylkiäinen liittyy kirkkosaliin ja on osa sitä. Kylkiäisen lattiapintaa peittävät myös penkit, jotka ovat sijoittuneet keskellä kulkevan käytävän molemmille puolille. Pohjoispuolella olevaan kylkiäiseen on sijoitettu sakaristo. Sakariston lattian alla on viinikellari. Varsinaista asehuonetta kirkossa ei ole. Tietävästi kirkon lattian alle ei ole haudattu vainajia (inventaarioluetteltelo, 1834).

Kirkon ikkunat ovat pienet, siksi kirkko vaikuttaa hämärältä. Tästä syystä tehtiin kirkkoon heti rakentamisen jälkeen kolme uutta ikkunaa: yksi alttarin kummallekin puolelle ja yksi saarnatuolin taakse. Ikkunoiden yläosat ovat kaarevat ja ikkunoiden vahvemmat välipuut muodostavat ristin. Alkuperäisissä ikkunoissa ruutujen väliset pienet listat oli tehty lyijystä.

Kirkon erikoisuuksiin 'ihmeisiin' kuuluvat seurakuntalaisten varjot kirkkosalin eteläsiiven molemmilla seinillä ns. miesten kirkossa. Selkeää selitystä varjoille ei ole. On esitetty lattianraosta nousevaa pölyä, märkiä vaatteita, jotka ovat kastelleet ja mustuttaneet hartaiden seurakuntalaisten hahmot seinälle (kuva s. 45).

Nojailevat kirkossakävijät ovat ehkä paras selitys varjoille, varsinkin kun muistetaan, että kirkon alkuaikoina suuri osa kirkoissa käyvistä miehistä oli humalassa tai krapulassa. Kirkossa torkuttiin tai nukuttiin seinään nojaten. (Vilkuna, 2015.)

Kirkon esineistö

Osa alttarilaitetta ja kynttiläkruunu.

Jalallinen kynttiläteline ja jalkapuu.

Ensimmäinen suuri kirkonkello hankittiin Uusikaarlepyyn kaup-
piaan Andres Juthenin välityksellä Tukholmasta vuonna 1781.
Se painoi 40 leiviskää (340 kg). Pieni kirkonkello ostettiin osak-
si lahjavaroin vuonna 1804. Molemmat kellot siirrettiin vuonna
1870 uuteen kirkkoon. (Suominen, 1931, 50-55.) Vanhassa kir-
kossa nykyisin oleva kello on vuodelta 1950.

Tornin alakerrokseen on sijoitettu kolmireikäinen jalkapuu sekä
vaivaispoika. Vaivaispojan ikää ja tekijää ei tiedetä. Sen ulkonä-
kö noudattaa vanhaa vaivaisukkoperinnettä. Kirkossa oli myös
kolmiosainen häpeäpenkki, joka oli sijoitettuna kirkon etuosaan
alttarin viereen. Myöhemmin sitä käytettiin jopa saarnastuolin
portaana.

Vaivaispoika Pihlajaveden Erä-
maakirkossa. Vaivaispoika on
tyylikäs ja matkustellut maail-
malla. Hän oli 1960/70-lukujen
taitteessa mukana Nordiska-
museetin vaivaisukkonäyttelys-
sä. Lievästi alaviistosta katsot-
tuna katse on varsin anova.

Puiset kynttilänjalat ja puiset kynttiläkruunut ovat peräisin kirkon alkuajoilta. Ne ovat maalaamattomat ja ne on säilytetty alkuperäisessä asussaan. 1800-luvun alussa kuului kirkon esineistöön mm. kaksi kolehtihaavia, joista toinen oli hankittu 1700-luvulla, kaksi messukasukkaa, raamattu ja kaksi virsikirjaa (Suominen, 1931, 55). Kirkon esineistöön hankittiin 1800-luvun alkupuolella joukko hopeatavaroita. Tampereelta ostettiin vuonna 1822 kalkki, joka on 28,5 cm korkea sekä öylättilautanen, joka on halkaisijaltaan 14,8 cm. Öylättirasia, jonka pituus on 15 cm, ostettiin vuonna 1844. Sairaskäyntihopeat ostettiin v. 1858 ja niitä säilytettiin pappilassa.

Kirkon palvelijat

Kirkon rakentamisen aikoihin 1700-luvun loppupuolella kirkosakäynti oli pakollista, kuten edellä olen kertonut, mutta olivatko pihlajaveteläiset hartaita uskovia on jo toinen juttu. Kirkolla oli keinonsa, saarnattiin synnistä ja perkeleen vallasta – senaikaississa saarnoissa pääpaino oli 'oikeassa elämässä', jonka palkintona olisi paikka taivaassa. Oikeaan elämään kuuluivat mm. esivallan kunnioittaminen, kristinopin ohjeiden noudattaminen ja kaikin puolin siveellinen elämä. 'Väärin elämisestä' rangaistiin – maallisia rangaistuksia olivat jalkapuu, johon joutui, jos ei esimerkiksi oppinut lukemaan ja häpeäpenkki, jonne päättyi mm. salavuoteudesta. Suurin uhka oli kuitenkin tulinen helvetti.

Pihlajaveden kirkossa pidettiin jumalanpalveluksia silloin, kun Keuruun papit ehtivät tai kykenivät. Tapana oli ilmoittaa edellisellä viikolla Keuruun kirkossa, onko Pihlajaveden kirkossa jumalanpalvelus vai ei. Näistä epämääräisyyksistä pihlajaveteläiset valittivat aina tuomiokapituliin saakka. (Suominen, 1931.)

Alkoholin käyttö oli kielletty, mutta sitä siedettiin, jos ei oksenneltu eikä häiritty kirkonmenoa. Miesten kirkkohumala oli yleinen tapa Suomessa aina 1800-luvun loppupuolelle, vaikkakin kirkko yritti kitkeä tapaa pois. On arveltu, että kirkkohumalaan olisi liittynyt muistumia pakanuuden aikaisista uhrausmenoista.

Nämä tavat saivat toteumansa kirkkomatkoilla – mennessä kirkkoon juotiin ja kirkosta kotiin tullessa juotiin. (Vilkuna, 2015.) Seurakunnan hereillä pitämiseksi oli Pihlajavedenkin kirkossa unilukkarin sauva, jonka äänellä heräteltiin nukkuvia.

Suominen (1931) epäili, etteivät pihlajaveteläiset tarvinneet herättelyä uudessa kirkossaan, mutta sanankuulijoiden joukossa oli myös muualta tulleita, jotka eivät suhtautuneet kirkonmenoihin samalla hartaudella.

Jumalanpalvelusten järjestämisessä esiintyi myös ongelmia kirkon alkuaikoina. Oli tapauksia, jolloin pappi ei kyennyt alkoholin käytön vuoksi pitämään jumalanpalvelusta. Olisi ollut mielenkiintoista olla katsomassa, miten käyttäydyttiin, kun pappi ei tullut tai 'nukkui kirkon portailla'. Oliko kirkkokansa närkästynyttä vai otettiin asiasta ilo irti – nähtiin naapureita, vaihdettiin kuulumisia, katseltiin poikia ja tyttöjä, kaivettiin pullo esiin ja vähän nahisteltiin. Tätä näkökulmaa puolustaa se, että taloista lähdettiin mieluummin kirkkoon kuin jäätiin kotimieheksi. Voi olla, että sosiaalinen käyttäytyminen kukoisti.

Alkuperäisen mallin mukainen kirkkoveene Rautavedellä. Pihlajaveteläiset eränkävijät saattoivat käydä Sastamalan kirkossa.

Kirkkomatkat olivat oma lukunsa. Niitä tehtiin hevosella, veneellä ja kävellen. Oli tiettyjä etappeja, joiden kautta kuljettiin. Kerrotaan, että Simsiöstä tultiin jalan polkua pitkin. Kõmijärven rannalla Huutokalliolla, Kinkelin kivellä huudettiin venettä kускаamaan järven poikki. Sieltä matka jatkui polkua pitkin kirkolle. Kerrotaan myös, että mukana tuli nuoria miehiä, jotka eivät olleet kovin kiinnostuneita kirkonmenoista. Aurinkoisina päivinä tämä porukka hipsi Kõmijärven lahden rannalla olevalle parimetriä korkealle litteälle kivelles, Räyhänkivelle ryypäämään ja pelaamaan. Useasti porukka täydentyi lähitalojen miehillä. (Kõmijärven rannan asukkaiden perimätietoa.)

Kuninkaallisella asetuksella 14/3 1696 oli seurakunnissa määrätty toimeenpantavaksi penkkijako seurakuntalaisten kesken. Oli todettu, että toistensa kanssa kilpailevat seurakuntalaiset riitaantuivat helposti siitä, missä kukin saa istua kirkossa. On ilmeistä, että paikka kirkossa kertoi myös valta-asemasta maallisissa yhteyksissä. Penkkijaoista kertova asiakirja piti esittää tarkastusten yhteydessä tarkastajalle, mutta Pihlajavedellä ko. asiakirjaa ei ilmeisesti oltu tehty, koska tuomiokapituli vielä 7/11 1850 oli kiertokirjeessään asiasta maininnut. (Suominen, 1931.)

Todellisuudessa Pihlajaveden kirkossa määrätty penkkijako oli ollut olemassa. Tiedossa ei ole miten siitä oli alunperin sovittu. Toisen penkin istujista voi päätellä, että istumajärjestyksellä ja kirkon rakennuspaikallakin oli jotain yhteyttä.

Lainaan Suominen (1931) muistitietojen perusteella kirjoittamaa tekstiä sellaisenaan: *”Mahdollista on myös, että ilman nimenomaisia sopimuksia tai jakoja tottumus pitemmän ajan kuluessa vakiinnutti istumajärjestyksen. Joka tapauksessa on tällainen järjestys ollut olemassa, ja vanhat sitä vielä hiukan muistelevat. Ylinnähan kuorissa alttarin vieressä oli lukkarinpenkki, jonka yläpuolella seinällä oli aluksi numerotaulu, kunnes hiukan myöhemmin hankittiin lukkarinpenkin nurkkaan kiinnitetyn kangen ympäri pyörivä taulu.*

Kuorista ensimmäinen penkki alaspäin oli ”herrain penkki”, toinen oli peräkyläläisten, s. o. Reinikan ja Lapin penkki, kolmas oli Karan sekä myöhemmin myös Koskelan, neljäs Sompin, viides Vähäkömin, kuudes Isokömin, sitten oli ristikäytävä; sen jälkeen oli seitsemäs Kolehman, kahdeksas Mäenpään, yhdeksäs Rekolan, kymmenes Kaakkomäen, yhdestoista Sällin talojen, ja sen jälkeisten järjestyksestä ei enää ole tietoa saatu. Miesten ristipäädyssä olivat ulkopitäjäläisten ynnä ”kulkevaisten” penkit. Sekä miesten (oikea) että naisten (vasen) puolella koetettiin pitää samaa järjestystä. Väkiluvun lisääntyessä penkkijärjestystä ei enää voitu säilyttää, mutta ei siitä silti riitoja syntynyt.”

Jumalanpalvelukset alkoivat juhlapyhinä kuten jouluna aamu neljältä. Kaikkina pyhäpäivinä jumalanpalveluksia ei järjestetty kuten edellä jo mainitsin. Herran pyhät ehtoolliset olivat pakollisia – ainakin pari kertaa vuodessa piti käydä ehtoollisella. Suunnilleen kaikki noudattivat tapaa, mutta silloin tällöin jotakuta rangaistiin ehtoolliselta poissaolosta tai ehtoollisen halveksimisesta. Rangaistuksena oli sakko tai jalkapuu. Mutta ehtoollisen kieltäminen oli myös rangaistusvalikoimassa. Joku saatettiin sulkea pois ehtoolliselta joko huonon lukutaidon tai huonon elämän takia. (Suominen, 1931.)

Olisi mielenkiintoista tietää, mitä ehtoolliselta poissuljettu ihminen koki. 'Paatuneelle' oli varmaan helpotus – ei tarvinnut mennä ehtoolliselle. 'Harras kristitty' koki varmaan hirveän rangaistuksen – ei saanut tuntea Jeesuksen Kristuksen sovitustyötä omassa elämässään. Mitä tapahtuu, jos minä kuolen ennen kuin pääsen seuraavan kerran ehtoolliselle?

Kirkon alennustila

Kirkon historiassa alkoi paha laskukausi 1800-luvun puolivälin tienoilla. Rovastin tarkastuksessa vuonna 1844 todettiin, että kirkko oli liian pieni, huonosti rakennettu ja nurkistaan laho. Samassa tilaisuudessa todettiin myös, että uusi kirkko piti rakentaa mahdollisimman pian. Kokouksessaan 28/4 1869 tuomiokapituli

myönsi luvan Vanhan kirkon sisustuksen purkamiseksi uuden rakennustarvikkeiksi, kumminkin velvoittaen jättämään ulkoseinät ja katon sekä aitaamaan hautausmaan kirkon ympärillä aina tulevaisuudessakin. (Suominen, 1931.)

Uuden kirkon rakentamiseen päästiin vasta 1870, jolloin vanhaa kirkkoa alettiin repiä, jotta saataisiin materiaalia uuden kirkon rakentamiseksi. Purkuinnossa tuomiokapitulin päätöksen sisältö näyttää unohtuneen. Keuruun kirkkoherra F. H. Bergroth katsoi tarpeelliseksi puuttua pihlajaveteläisten hävitysvimmaan ja esti kirkon kokonaan purkamisen. Hän tuomiokapitulin päätöstä mukaellen toivoi, että vanha kirkko säilytettäisiin muistomerkkinä Pihlajaveden ensimmäisestä kirkosta. Repimisen seurauksena kirkon sisustus tuhoutui (Suominen, 1931, 55-68).

Hylätty kirkko oli monenlaisen käytön kohteena. Sitä kerrotaan pidetyn heinälatona. Se on ollut uittomiesten 'taukotupa'. Kulukumiehet ovat pitäneet sitä tukikohtanaan. Kirkon seinissä on himmeitä nimikirjoituksia, jotka kertovat kirkosta nuorison kokoontumispaikkana. Kirkosta irti saatavia materiaaleja on käytetty monin tavoin.

Toisaalta kirkko on ollut arvoisessaan käytössä, jos se on tarjonnut suojaa vähäväkisille. Kylällä kulkee tarina viinikellarista nousevasta Hömppö-Aaposta, joka pelotti ilmestymisellään pois korttia pelaavat uittomiehet.

Kirkosta saatiin monenlaista materiaalia mm. lyijyä. Ikkunoiden pienet puitteet oli tehty lyijystä ja tästä saatiin valamalla luoteja ruutiaseisiin. Elettiin 1800-luvun loppua ja 1900-luvun alkua, jolloin lyijy oli arvokasta. Tästä kertoo se, kun asetta tarkkuutettiin ampumalla esim. aitan seinään, niin sen jälkeen luoti kaivettiin seinästä tekemällä siihen kolo. Käytetyt luodit vallettiin ja käytettiin uudelleen. (Urho Kotirannan haastattelu.) Koloja, joista luodit on kaivettu, on Pihlajaveden kotiseutumuseolla olevan aitan seinässä.

Vasemmalla Akseli Gallénin akvarelli kirkon ovesta ja oikealla ottamani kuva vuodelta 1971.

Akseli Gallén oli pyöräretkellä ja kerrotaan, että hänen pyöränsä särkyi ja siksi hän joutui viettämään pari viikkoa Pihlajavedellä uusia osia odotellen. Autioksi jäänyt kirkko kiinnosti taiteilijaa. Sen jyrkkäkattoinen arkkitehtuuri ja sisärakenne olivat mielenkiinnon kohteena. Hän luonnosteli useita kirkkoon liittyviä kuvia ja tekstejä.

Seuraava Akseli Gallénin kirjoittama teksti on päätynyt myös kirjaan 'Rakkaus Keski-Suomeen. Aivi Gallen-Kallela ja Hannu Tarmio kertovat Akseli Gallen-Kallelan ja Einari Vuorelan luovuuden lähteistä'. Lainauksen kaksi viimeistä riviä kuvaavat hyvin Akseli Gallen-Kallelan huumoritajua. Tyrvällä kerrottiin tarinaa, kun pikku Akseli pelotteli ihmisiä lakana pään yli vedettynä portinpylväällä istuen.

"Vanha, pitäjänmiesten aarnihongista hakkaama kirkko, jyrkkäharja taideteos, vakava, seisoo vielä, vaikka ilman lattiaa ja puoleksi kattoakin vailla, niemen nenässä yksinänsä. Tuskin lie asumuksia ollut sen läheisyydessä, koskei jälkiä näy. Koivut hankaavat räystäitä ja sisäänkäytäviä tukkii nouseva petäjikkö. Rikkaasti on ennen seiniä punamullalla sivelty, koska vieläkin tumman sametinkarvaisina kytevät. Sakariston seinällä vain virttynyt juova, johtuen lusikan muotoisesta puisesta putkesta, mikä sisäpuolelta on puhki seinän pistetty – pappien mukavuudeksi. Käytävässä on vielä nelireikäinen jalkapuu, jota ei enää ole tarvittu uuteen kirkkoon muutta. Sen rautalukot ovat varkaat vieneet, mutta öisin kun kävisi katsomaan, näkisi siinä pienen perkeleen ristissä jaloin istua mököttävän, ahkerasti virsikirjaa lukien, hännällään jalkareistä pelaten – väittävät vanhat eukot."

Lainaan vielä Akseli Gallénin vanhalle kirkolle kirjoittaman runon. Siihen liittyy myös merkittävä silminnäkijälausunto – *"Alt-tarinpaikalle siihen – vuossatain takaa juurtuneena – männynkanto."* Kirkon lattian alla on kantoja, mikä tarkoittaa sitä, että kirkkoa ei ole alunperin rakennettu pellolle kuten on kerrottu. Rakennuspaikka on ollut alunperinkin metsän keskellä.

Runo vanhalle kirkolle

*Autiolla nummella puinen kirkko
vuosikymmenten hylkäämä.
Sammal peittää jo pohjan, harjaa,
ovi avoimena huokaa.
On taotut saranat ja vanha lukko,
vaapukat portaanpielessä kypsyy.
Hongat pihamaata vartioivat,
on avautunut metsän syli.
Asehuoneessa jalkapuu kolmen miehen
ja syntipalli nurkan pimennossa,
ammottaa lattian tilalla aukko,
ja rappuja vailla*

*riippuu pyhä saarnastuoli
kyhmyisten juurakoiden varassa.
Alttaripaikalle siihen –
vuossatain takaa juurtuneena
– männynkanto.
Sakastissa kirjoituspulpetti
puisine kynttilänjalkoineen.
Läpi seinän reikä
ja siitä ränni virtsakouruna käytetty.
Oven rautasäppi
kuin hede jatkuu
alas sydämenmuotoiseen nuppuun asti.*

Akseli (Gallén) Gallen-Kallela

Vuonna 1915 (1915-18) Eino Leino oli mukana tekemässä Sunnuntai-nimistä uutta kirjallista viikkolehteä. Hän oli lehden päätoimittaja. Lehden tukijoina ja kirjoittajina oli monenlaisia kulttuurihenkilöitä mm. teosofeja, pasifisteja, kirjailijoita, tutkijoita. Lehdessä Leino pakinoi maailman menosta ”Kanttori Sepeteus”-nimimerkillä ja otti kantaa mm. valtiolliseen tilanteeseen.

Akseli Gallen-Kallela kirjoitti ko. lehteen satiirisen kirjoituksen pönttöputaalaisista ihmisistä, jotka eivät ymmärrä kirkkonsa arvoa – ovat häpäisseet sen repimällä ja rakentaneet tilalle kirkkohökelin.

Helsingin sanomien pakinoitsija Tiitus alias Ilmari Kivinen harkitsi pakinassaan vuonna 1919, tekevänsä tarjouksen Pihlajaveden vanhasta kirkosta – hänen mukaansa olisi mukava olla kirkon omistaja, mutta mitähän pankinjohtaja sanoisi lainapyyynnöstä kirkon ostamista varten. (Koskinen, 1992.)

Juttu sai alkunsa kirkon kaupitteluista ja siitä, että killinkoskelaiset olivat tarjonneet kirkosta 3000 markkaa arkkitehti Stenbäckin johdolla. Tarkoituksena oli siirtää kirkko Killinkoskelle uuteen uskoon rakennettuna. (Luvatta rakennettu kirkko (P-ma), 1950.)

Tiituksen mielestä kirkko oli kaupan, koska pihlajaveteläiset olivat ennenkin turvautuneet kirkon osien myyntiin 'pikkurahan' puutteessa. (Koskinen, 1992.)

Itseasiassa pitäjän kirkonmiehet suostuivat tarjoukseen, mutta Tiituksen kirjoitus ja maanviljelijä Kalle Vähäkömin nostattama kansanliike 'kansankokous' sai Stenbäckin luopumaan hankkeesta ja myyntipäätös peruttiin – kirkko jäi paikalleen. (Luvatta rakennettu kirkko (P-ma), 1950.)

Julkinen kirjoittelu ja kansan painostus kaatoivat myyntihankkeet. Nykysestä 1900-luvun loppupuolen ja 2000-luvun näkökulmasta oltiin tehty ja oltiin tekemässä hölmöjä ratkaisuja.

Akseli Gallen-Kallela oli tavallaan oikeassa kirjoittaessaan pönttöputaalaisista. Kirkon repimisellä ei ollut mitään taloudellisia perusteita. Oli 1800-luvun loppupuolellakin ymmärrettävissä, että sata vuotta vanhoista materiaaleista ei voi tehdä uutta kirkkoa. Jo pelkästään materiaalien vahvuuserot estivät uusiokäytön. Mutta kyse ei ollutkaan taloudellisista tavoitteista, vaan joidenkin mielestä 'väärään paikkaan' rakennettu kirkko oli voiman ja vallan symboli ja siksi se piti hävittää.

Vuoden 1780 häviöstä piti saada revanssi uuden kirkon rakentamisen ja vanhan kirkon hävittämisen myötä. Vanhan kirkon rakentamiskokouksesta kerrotaan, että vähäkömiläinen painosti kirkon rakentamista Lapin maalle – tähän Lapin isännän kerrottiin tiuskaisseen: vie se omalle pellolles. Luultavasti ei kokous mennyt näin 'sopuisasti'. Asialla oli monta isäntää ja Vähän-Kömin metsäläntti oli varmaankin kompromissiratkaisu.

Jos vanha kirkko jäisi ehjänä paikallaan, se olisi edelleen kilpailija uudelle kirkolle, joten se piti hävittää. Tavallaan vanhan kirkon hävittämistä vaatineet isännät olivat oikeassa. Nykypäivänä Erämaakirkko on se rakennus, jonka ulkopuoliset tuntevat Pihlajavedellä ja pihlajaveteläiset pitävät sitä erämaahan tippuneena helmenä. Ymmärtääkseni nyt, vuonna 2017 on saavutettu kon-

sensus kirkkojen suhteen – Pihlajaveden seurakunta on liittynyt Keuruun seurakuntaan ja on palattu alkutilanteeseen.

Kirkko joutui olemaan autiona aina 1920-luvulle saakka. Kirkon kunnostus aloitettiin 1923 kirkkoherra Suojamaan aikana (ks. kuva s. 43) – ensin korjattiin ikkunat ja vähitellen sisustus entisöitiin sekä kirkko peruskorjattiin. Se vihittiin uudelleen käyttöön V.I. Suomisen ollessa kirkkoherrana 1932. Nykyisin kirkko palvelee kesäisin seurakuntalaisia. Siellä pidetään jumalanpalveluksia ja se on suosittu vihkikirkko. Hyvän akustiikan vuoksi kirkossa järjestetään myös konsertteja.

Kirkko ajassa

Pihlajaveden vanha kirkko on pääpiirteissään säilyttänyt alkupe-
räisen asunsa. Sitä on 'paranneltu' vain muutamissa yksityiskoh-
dissa. Se on vaatimaton ja vanhoillinen – sen muotokieli viittaa
keskiaikaan (Pettersson, 1956). Tämä on ilmeisesti yhteydessä
sen seikan kanssa, että kirkon tilaajana oli köyhä syrjäkylä, joka
sai rukoushuoneseurakunnan arvon vasta kirkon valmistumisen
jälkeen vuonna 1782. Kirkon rakentaminen kuvastaa silloista
yhteiskunnallista tarvetta. Kirkossa täytyy (tai halutaan) käydä ja
'virallinen' kirkko on kaukana. Pihlajaveteläisten vaihtoehtoina
olivat joko pitkät kirkkomatkat tai kirkon rakentaminen – kirkko
mahdollistaisi jumalanpalvelukset omalla paikkakunnalla.

Vaikka esivalta suhtautui penseästi kirkon rakentamispyrkimyk-
siin, siitä huolimatta pihlajaveteläiset saavuttivat tavoitteensa.
Kirkon rakentaminen oli iso ponnistus – jokaisesta talosta ja
torpasta on ollut töissä ainakin yksi mies (14 miestä).

Jumalanpalveluksia alettiin pitää heti kirkon vihkimisen jälkeen
1787 (ehkä aiemminkin) ja paikkakunnalla asuvan oman papin
he saivat vasta 1821. Siihen saakka emäseurakunnan papit kävi-
vät pitämässä saarnat ja kirkonmenot. Tämän jälkeen oman
papin kustannus lankesi pääosin Pihlajavedellä olevien muuta-
mien talojen maksettavaksi.

Kirkko istuu maisemaan ja rakenteet ovat tarkoituksenmukaisia. Joka puolelta henkii kirkonnäköisyys.

Pihlajaveden kirkossa on selvästi havaittavissa kansan arkkitehdeille ominaiset varmat mittasuhteet ja varma tyylitaju. Kirkossa on pyritty välttämään turhaa pöyhkeilyä. Se on yksinkertainen ja omintakeinen huolimatta siitä, että esikuvat löytyvät eurooppalaisesta, länsimaisesta rakennustraditiosta.

Pihlajaveden kirkosta voidaan hyvällä syyllä sanoa, että se on "kirkon näköinen". Tämä tarkoittaa sitä, että kirkko liittyy kiinteästi uskonnolliseen traditioon ja on arkkitehtonisesti kaunis.

Vaikka Pihlajaveden kirkko on ilmeisesti pienin Åkerblomin suunnittelemista kirkoista, antaa se kuitenkin hyvän kuvan Åkerblomin rakennustekniikasta ja tyylistä.

Sisätilojen sommittelussa on käytetty paljon samoja ratkaisuja, joita Hakola oli käyttänyt Keuruun kirkossa. Molemmissa on saatu lisää tilaa kirkkosaliin ottamalla kylkiäisiä mukaan kirkkosalin yhteyteen. Tavallisesti pitkäkirkoissa, jollaista tyyppiä Pihlajaveden kirkko edustaa on sijoitettu asehuone ja sakaristo ristin muodostaviin lisäsiipiin.

Pihlajaveden kirkosta Pettersson (1956) toteaa, että se on arkkitehtonisena kokonaisuutena vuosisatoja jatkuneen tradition hioutunut ja miellyttävä synteesi.

Kuva saarnastuolista sellaisena kuin pappi sen näkee.

Pihlajaveden uusi kirkko

Alun perin tässä kirjasessa oli tarkoituksena tutkia vain vanhan kirkon rakentajia ja rakentamista, mutta uuden kirkon rakentaminen kietoutuu niin kiinteästi vanhan kirkon kohtaloihin, ettei sen tarkastelua voi välttää.

Pihlajaveden uuden kirkon rakentaminen – lähes ihmisiän kestänyt projekti

Ihmisten odotettavissa oleva elinikä oli vuonna 1844 noin 35 vuotta – nälkävuosina 1860-luvulla vieläkin vähemmän, noin 30 vuotta. Kirkon rakentaminen on myös kertomus senaikaisten ihmisten tavasta riidellä – jos joku konsti keksittiin naapurin mielipiteen kaatamiseen, sitä käytettiin. Se on myös kertomus, kuinka ihmiset valitsevat oman ryhmänsä. Kirkon rakentamisen tiimoilta syntyi läntisen Pihlajaveden ryhmittymä ja itäisen Pihlajaveden ryhmittymä. Kirkon paikkaa valittaessa itäisen puolen johtajan kuolema johti läntisen ryhmän voittoon. On mielenkiintoista huomata, että monet asiat vielä nykyäänkin (2017) jäsenyvät sen mukaan, mihin esi-isät olisivat kirkon rakentaneet.

Puhutaan paljon entisaikojen yhteisöllisyydestä – kuten jo totesin se on fiktio. Ensin katsottiin, mitä kukin hyötyy ja sitten vasta miten joku voi. Kirkon rakentamisessa myös lahjonta ja 'lobbaus' olivat keskeisessä roolissa.

V.I. Suominen oli Pihlajaveden kirkkoherrana vuosina 1925-35. Opinnäytteensä pohjalta hän oli kirjoittanut kirjan 'Pihlajaveden seurakunnan historia'. Kirja ilmestyi vuonna 1931. Kokosin hänen kirjastaan keskeiset uuden kirkon rakentamiseen vaikuttaneet päätökset ja toimenpiteet.

6/8 1844 oli ensimmäinen rovastintarkastus Pihlajavedellä tohtori Edvard Bergenheimin toimittamana. Vanha kirkko oli hänestä liian pieni, mahdollisimman pahoin ("högst illa") rakennettu sekä nurkiltaan mätänemässä. Hän määräsi, että oli rakennettava uusi kirkko sopivammalle paikalle, samalle puolen Pihlajaselkää kuin pappila oli.

Luultavaa on, että Bergenheimin näkemykseen liittyy myös paikallista valtapolitiikkaa – joku tai jotkut olivat käyneet lobbaamassa uuden kirkon rakentamisen puolesta.

Toinen vaihtoehto paikallisen valtapolitiikan lisäksi oli voinut olla kosto. Bergenheim oli halunnut kostaa isien pahat työt kolmanteen polveen. Tämä tuntuu kaukaa haetulta, mutta kannattaa miettiä, mitä 'pahaa' pihlajaveteläiset olivat tehneet kirkon valmistumisen jälkeen. Ainakin oli valitettu kelvottomista papeista, ei oltu tyytyväisiä Keuruun seurakunnan (emäseurakunnan) toimiin, kuten jumalanpalvelusten pitoon Pihlajavedellä. Varmaankin Keuruun papeilla saattoi olla jotain hampaankolossa.

Pihlajaveden kirkko (vanha kirkko) oli itsepäisyyden symboli ja tavallaan mahdollisti riippumattomuuden emäseurakunnasta. On mahdollista, että Keuruun papit olivat mukana painostamassa Bergenheimia. Mielenkiintoista on lisäksi se tarmokkuus, millä Bergenheim puuttui viivästyksiin uuden kirkon rakentamisen eri vaiheissa.

16/8 1846 kirkonkokous. Molempien Kömien, Multamäen, Koivumäen, Lehtomäen ja Naaramäen isännät sanoivat, että he eivät millään ehdolla myönnä kirkon uudestirakentamiseen eivätkä siirtämiseen. Muut isännät olivat uuden kirkon rakentamiseen taipuvaisia, ehdottaen uutta kirkkoa rakennettavaksi Koipikankaalle pappilan likelle. He saivat tukea Haapamäen isänniltä Abram Petäiseltä, Aleksander Murtomäeltä, Samuel Haapamäeltä ja Fabian Vaissilalta, jotka siinä tapauksessa, että kirkko tehtäisiin likelle pappilaa ja ilman oikeudenkäyntiä, lupasivat kukin 10 ruplaa hopeata sekä rakentaa kukin yhden kirkonnurkan katon rajaan asti.

13/5 1848 Bergenheimin aloitteesta Vaasan läänin kuvernööri velvoitti pihlajaveteläisiä rakentamaan kirkon Koipikankaalle kuuden vuoden sisällä päätöksen antamisesta. Bergenheim oli hakenut velvoitetta kirkon rakentamiseen, koska vanha kirkko muka oli niin rappeutunut, ettei sitä voitu käyttää.

13/4 1850 senaattikin antoi samanlaisen päätöksen, mutta rakentamisaika oli kuusi vuotta senaatin päätöksestä.

8/11 1854 vahvistettiin uuden kirkon piirustukset. Piirustukset teki arkkitehti E. Lohrman. Ne tehtiin viranomaisten taholta, ilman seurakunnan tekemää aloitetta. Viranomaiset olivat kehoittaneet Yleisten Rakennusten Intendenttikonttoria laatimaan Pihlajaveden uudelle kirkolle piirustukset.

3/12 1854 kirkonkokous valtuutti Simsiön isännän Juhanan hakeemaan lähetetyt piirustukset.

5/8 1855 kirkonkokous valtuutti kirkonisäntä Herman Kolehman sekä talollisen Abram Mäenpään kyselemään kirkon tekemiseen rakennusmestaria. Rakennusmestari Johan Grönlund Akaasta sitoutui tekemään työn 200 hopearuplan palkasta, jonka lisäksi hän saisi lämpimän huoneen rakentamisen ajaksi.

5/4 1857 kirkonkokouksessa Kolehman pohjoisharju nousi kilpailijaksi Koipikankaalle. Emanuel Lappi eli Sammalisto kielsi sisarensa Kaakkomäen (eli Rekolan) leskiemännän puolesta kirkonrakennuksen yhteydessä kajoamasta siihen puoleen Koipikangasta, joka kuului Kaakkomäelle, ellei erityistä korvausta siitä suoriteta. Emanuel Lappi oli samasta asiasta (ilmeisesti kirkon paikasta) lähettänyt kuvernöörille anomuksen, siksi kirkonkokouksen täytyi valita asiamies selvittämään asiaa kuvernöörille. Kiihtymys kirkon paikasta nousi niin suureksi, että puheenjohtajan täytyi keskeyttää asian käsittely ja ilmoittaa kuultavansa siitä uuden kokouksen. (Taisi syntyä nyrkkitappelu.)

19/4 1857 kirkonkokous päätti valita asiamiehen selvittämään kirkon paikkaa kuvernöörille. Asiamies valittiin ja asiamieheksi tuli Herman Kankimäki, jota kokous kehoitti antamaan mahdollisimman puolueettoman selityksen.

19/9 1860 kirkon paikan vaihtamisesta Pohjoisharjuun Kolehmanmälle tehtiin senaatille anomus. Kolehmanmäen ja Koipi-

kankaan kannattajien jakolinja meni länsipuolen ja itäpuolen isäntien välillä. Kruunun asiamies sanoi olevansa sitä mieltä, että senaatin päätös 13/4 1850:lta olisi pysytettävä voimassa.

5/10 1862 ehdotettiin kirkonkokouksessa, että pyydetäisiin esivallalta lykkäystä kirkon rakentamiseen, koska "nykyinen kato-vuosi on saattanut monen niin köyhäksi, ettei ole mitä konttiin panna". Osa itäpuolen isännistä vastusti anomusta.

17/1 1865 Kuvernööri vaati kirjeellään selitystä seurakunnalta kirkonrakennuksen pitkästymiseen.

9/8 1865 Kuvernööri halusi kuulla nimenomaan niiltä isänniltä, jotka eivät olleet halunneet yhtyä edellä mainittuun lykkäys-pyyntöön, mikä heidän ajatuksensa nyt siitä oli. Vastaus oli ”yhä kestäväen ajan kovuuden pakosta ovat vaaditut nöyryimmästi lan-nistumaan samanlaiseen armonpyyntöön kuin muutkin”.

Esivalta halusi tietää, miten kauvan vanha kirkko vielä kestäisi käytännössä. Tarkastusta toimittamaan kutsuttiin muistitiedon mukaan rakennusmestari Heikki Jartti ja lautamies Reetu Maunu Virroilta, ja he havaitsivat kirkon vielä hyvinkin lujaksi.

21/12 1865 senaatti myöntyi antamaan seurakunnalle vielä viisi vuotta, vuoden 1870 loppuun, kirkon rakentamiseen.

Kun Koipikankaan puoltajilla oli johtajanaan Abram Mäenpää, pysyivät he voitolla. Hän teki omasta aloitteestaan matkan Hel-sinkiin näissä asioissa, levitellen karttansa ja paperinsa korkei-den virastojen lattialle herrain tutkittaviksi, kuten kerrotaan. Mutta kun kovana talvena 1868 kuolema hänetkin korjasi, sen jälkeen oli hänen joukkonsa kuin päänsä menettänyt.

Kirkonpaikka oli jo raivattu, kivet ja valmiiksi veistetyt hirret eli, kuten niitä vieläkin nimitetään, kirkonmateriaali oli paikalla, ja sittenkin jatkoi toinen puoli pitäjää, mielestään kyllä hyvää tarkoittaen, puuhaansa Kolehmanmäen puolesta.

5/ 12 1868 kirkonkokouksessa Kolehmanmäen kannattajien tahdosta valittiin kaksi edusmiestä pyytämään kirkon rakentamista Kolehmanmäelle. Edusmiehiksi valittiin Abram Reinikka ja Matti Koskenniemi eli Kokinmäki. Jälkimmäinen sekä Aapo Lehtomäki tekivät vielä samana talvena matkan Helsinkiin, reesään heidän kertomansa mukaan metsoja, jotka heidän sanainsa mukaan vaikuttivat asian hyväksi paremmin kuin puheet.

4/2 1869 eikä monia viikkoja kulunutkaan, kun senaatti antoi päätöksensä, jolla kirkko määrättiin rakennettavaksi Kolehmanmäelle. (Senaatin päätös 4/2 1869.)

Koipikankaan valmiit kirkonaineet käytettiin pitäjän viljamakaasiiniin, osittain ne myytiin yksityisille. Esim. Kaakkomäen talon navetassa on noin 2/3 hirsistä niitä.

28/4 1869 tuomiokapituli myönsi luvan vanhan kirkon sisustuksen purkamiseksi uuden rakennustarvikkeiksi, kumminkin velvoittaen jättämään ulkoseinät ja katon sekä aitaamaan hautausmaan kirkon ympärillä aina tulevaisuudessakin.

Pääsiäistiistaina v.1870 kirkon repiminen alkoi ja sitä johti silloinen kirkonisäntä Samuel Matomäki jonkinlaisella kiihkolla suorastaan, jota muut ihmettelivät, kun he taas monetkin liikuteuin mielin isien pyhäkköä raastoivat.

Vain pieni osa näin revityistä aineista kelpasi tarkoitukseensa ja käytettiin uuden kirkon parvekepenkeiksi. Suuri osa huutokaupattiin, joutuen asuntojen lattiapalkeiksi tai polttopuiksi.

Uuden kirkon rakentajana ei tullut olemaan edellä mainittu Grönlund, vaan näissä töissä kuuluksi tullut J. Kuorikoski. Työmiehinä taas oli mies kustakin talosta. Kirkkoa ei tehty tarkoin vahvistettujen piirustusten mukaan. Torni, joka oli aiottu länsipäädyn päälle, vedettiin mittansa lännemmäksi päädyn jatkoksi, mikä vain kaunisti kirkkoa, sisällä jätettiin pois 8 katon kannatuspilaria, korvaten ne siderakenteilla ullakolla.

20/11 1868 kunnallislautakunta – päätettiin Kuorikosken ehdotamista muutoksista kirkkoa koskien.

24/9 1870 lääninarkkitehdin tarkastus. Ulkomuotoa koskevat muutokset havaittiin tarkastuksessa. Kun tiedusteltiin aihetta poikkeamisiin, saatiin tietää, että kunnallislautakunta (niin hämäläiset olivat rajat kunnan ja seurakunnan toimielinten välillä) oli Kuorikosken ehdotuksesta 20/11 1868 näin päättänyt. Tarkastuksessa moitittiin huonoa perustusta, saarnastuolin, alttarin ja penkkien karkeata ja kömpelöä tekoa ja huonoa sekä maalausta (osmakligt) maalausta. Perustukset määrättiin tehtäväksi uudelleen.

Juhannuspäivänä 1871 kirkko vihittiin tarkoitukseensa.

Uuden kirkon kuva – tieltä katsottuna kirkon takapuolelta. Kuvasta voi hyvin päätellä ne positiiviset vaikutukset, jotka Kuorikosken ehdottamina ja kunnallislautakunnan 20.11.1868 hyväksyminä tulivat voimaan.

Kuten tarkastuksessa todettiin, muutokset olivat vain positiivisia ja tekivät uudesta kirkosta enemmän kirkon näköisen. Itse asiassa kirkon muoto lähestyy vanhan kirkon muotoa (vrt. kansikuva). Ehkä pihlajaveteläiset olivat tottuneet näkemään kirkon ja kellotapulin omina kokonaisuuksina, jotka yhdessä muodostivat kirkon. Uusi kirkko on suurempi ja tarjoaa useammille mahdollisuuden osallistua jumalanpalveluksiin, varsinkin kun Suomisen (1931) mukaan ihmisten kirkossakäynti lisääntyi 1800-luvun lopulla.

Mitä kirkonrakentajilta pitäisi oppia

Tieteellisissä tutkimuksissa viimeinen kappale on omistettu tutkimuksen arviointiin. Tämä teksti ei ole oikeastaan tutkimus siinä mielessä, etten ole juurikaan käyttänyt alkuperäisiä lähteitä – olen tyytynyt monin osin toisen käden tietoihin. Toisaalta kaikki väittämäni olen perustellut vahvoilla argumenteilla ja luotettavilla kuvauksilla – jos sellaisia on ollut käytettävissä.

Yksi keskeisistä lähteistäni on ollut Väinö Ilmari Suominen vuonna 1931 julkaisema 'Pihlajaveden seurakunnan historia'. Kirja on kirjoitettu opinnäytteen ja historiaharrastuksen pohjalta. Tieteellinen lähestymistapa näkyy pikkutarkkana lähteiden käytönä ja perusteltuina johtopäätöksinä.

Harvoin Suominen kertoo suoraan mielipiteensä, mutta silloin kun hän sen tekee, hänellä on painavaa sanottavaa. Esimerkiksi seurakuntalaisista puhuessaan hän tarkastelee heitä kunnioituksella, mutta Pihlajaveden kappelin kolme ensimmäistä 'kelvotonta' pappia saa huutia. Vanhan kirkon huonosta kunnosta puhuttaessa hän käyttää sanaa muka, muka huonossa kunnossa.

Suominen ottaa myös kantaa riitelyyn uuden kirkon paikasta. Hänen mielestään kirkon rakentaminen Kolehmanmäelle oli huono ratkaisu ja vahingoksi tulevalle kehitykselle. Hän olisi nähnyt Pihlajaveden tulevan kehityksen kannalta tärkeäksi keskitetyimmän kylärakenteen, mutta historialliset päätökset oli tehty ja niiden kanssa täytyi elää.

Reaalimaailmassa Suominen oli pidetty kirkkoherra. Hän pääsi käytännössä näkemään historian muutoksen – ehkä myös hänen unelmansa Pihlajaveden kirkoista toteutui, kun hänen ollessaan kirkkoherrana saatettiin loppuun vanhan kirkon entisöinti ja uudelleen jumalanpalveluskäyttöön otto.

Muut Pihlajaveden kirkoista kirjoitetut artikkelit, taidehistorialliset analyysit poislukien, ovat varsin ylimalkaisia. Samoista asioista on kerrottu hyvin eri tavoin ja konsensusta artikkeleiden välillä on ollut aika-ajoin vaikea löytää.

Historiallisen katsannon lisäksi olen ottanut mukaan kulttuurihistoriallisen, psykologisen ja filosofisen näkökulman. Olen tarkastellut Pihlajaveden tapahtumia suhteessa siihen, mitä samoihin aikoihin tapahtui muualla Suomessa. Oletuksenani oli, että pihlajaveteläiset käyttäytyivät samalla tavalla kuin vastaavat 'rahvaan' ihmiset muualla Suomessa.

Psykologisessa ja filosofisessa tarkastelussa lähtökohtana on fenomenologinen analyysi ja merkityssuhteet. 1700-luvun lopun ihmisen tajunnan suhde ympäröivään todellisuuteen saattaa näyttää yksinkertaiselta, mutta kokonaisuutena ihmisen maailma oli varsin kompleksinen erilaisine sääntöineen ja uskomuksineen.

Kuten alussa mainitsin ihmiset Pihlajavedellä ovat omanarvontuntoisia ja omillaan toimeentulevia. Tämä näkyy myös kirkonrakentajien toiminnassa. Saarnahuoneen sijasta rakennettiin kirkko, jota kukaan ulkopuolinen ei rahoittanut. Kerrotaan, että emäseurakunta ei edes kerännyt kolehtia rakentamisavustukseksi. Asioiden eteenpäin saamiseen tarvittiin jääräpäisyyttä ja verkostoitumista. Näitä taitoja näyttää Pihlajavedellä olleen sekä hyvässä että pahassa. Se, mikä on päätetty tehdä, tehtiin, mutta asioita osattiin myös jarruttaa ja kamppiaa.

Tässä kirjassa tarkastelen tapahtumia kolmen valtakunnan Ruotsin, Venäjän ja Suomen aikana. Oikeastaan missään vaiheessa en tiedostanut, missä valtakunnassa ollaan menossa. Pihlajaveteläisen maalaisväestön kannalta ei juuri ollut merkitystä sillä, missä valtakunnassa elettiin. Valtakunnasta riippumatta paikalliset ihmiset osasivat älykkäästi vedota hankkeissaan ja riidoissaan mm. kuvernööriin, tuomiokapituliin, senaattiin – käyttää luovasti kirkonkokouksia ja pitäjänkokouksia tukemaan omia ratkaisui-

jaan. He osasivat lobbaamisen ja lahjonnan taidon sekä monia tapoja vastustajan hiljentämiseksi.

Tekivätkö 1800-luvun loppupuolen pihlajaveteläiset tyhmiä päätöksiä. Määrittikö kirkon paikka kylän kehittymisen suunnan. Uuden kirkon rakentamisen aikoihin Pihlajavedellä oli asukkaita noin 1200. Enimmillään asukasluku oli vuoden 1950 tienolla, vähän yli 2300 henkilöä. Kirkon paikka ei näyttänyt alussa vähentävän väkiluvun kasvua. Monet saivat toimeentulonsa erilaisista töistä metsässä ja metsätalouden liitännäiselinkeinot ja palvelut voivat hyvin. Olisiko väestön kehitys ollut toisenlainen, jos Koipikankaan seudulle olisi saatu kirkko, rautatieasema (olemassa oli vaihtoehtoinen rautatien linjaus) ja monipuolisempaa teollisuutta. Kylästä olisi tullut tiivis monipuolisia palveluja ja työpaikkoja tarjoava keskittymä. Vai olisiko Koipikankaan liepeillä vain enemmän tyhjiä taloja ja halleja tänä päivänä.

Metsäisen pitäjän 'autioitumiseen' on kuitenkin monia syitä. Käsillä tehtävät työt siirtyivät koneiden tehtäväksi. Pihlajaveden asemalta lähti 1960-luvulla paljon puutavaraa maailmalle – oli propsia sellukattiloihin ja tukkeja sahoille – oma saha teki konkurssin vuonna 1963.

Auto ajettiin junanvaunun viereen ja miehet heittelivät puut yksitellen pinoihin vaunuun. Yhtenä päivänä asemalle tuli HIAB, Mersu-kuorma-auton päälle rakennettu nosturi. Propsikuorman purkamiseen meni tuntien asemasta minuutteja. Koko puunkorjuuketju oli koneellistumassa. Yksittäisten töiden tekemisessä kymmenien miesten asemasta tarvittiin muutamia. Nykyisin koko ketju toimii kolmella koneella: moto kaataa, katkoo sekä lajittelee puut, metsätraktori kerää pinoon ja tukkirekka hakee satelliitin paikantamana puut pois. Maanviljelyksessä ja karjanhoidossa on ollut sama suuntaus.

Pihlajavedellä oli ja on erilaista pienteollisuutta ja palveluja, mutta nykyisin, vuonna 2017 niiden kasvuhakuisuus on vähäistä ja työllistävä vaikutus on pieni.

Manuel Castells (1966), espanjalaissyntyinen sosiologi ja tietoyhteiskuntatutkija on käsitellyt mm. alueiden vetovoimaisuutta. Hänen mukaansa alue on sitä vetovoimaisempi, mitä suvaitsevampi ilmapiiri alueella on ja mitä lähempänä se on vetovoimaista aluetta. Lisäksi lentokentälle pitäisi päästä alle tunnissa. Pihlajavedelle ajatus lähellä olevasta vetovoimaisesta kaupungista ei tuo toivoa kehityksestä. Tampereelle, Jyväskylään ja Seinäjoelle on pitkä matka. Oikeastaan vain Tampere on Castellsin mielessä vetovoimainen kaupunki. Sama vetovoimaisen naapurikaupungin puute vaivaa myös Keuruuta, Virtaita ja Ähtäriä. Perinteisessä mielessä vain Tampereella on mahdollisuus olla mukana globaalissa kilpailussa.

Kilpailutilanne on muuttumassa ja muuttunut neljännen teollisen vallankumouksen myötä – maailma digitaalistuu. Digitaalisessa maailmassa ei ole enää merkitystä sillä, missä toimijat fyysisesti ovat. Ihmiset Pihlajavedellä ovat yhtä likellä maailman keskukset kuin New Yorkissakin asuvat. Pienemmässä mittakaavassa voidaan kilpailla helsinkiläisten kanssa.

Pihlajavedellä on monia asioita, joista kuka tahansa suurkaupungin asukas olisi kateellinen. Meillä on puhdasta ilmaa, puhdasta vettä, koskematonta erämaata, luonnontilaisia soita, sininen taivas, jolla on yöllä tähtiä ja revontulia. Voimme olla yhteydessä ystäviimme olivatpa he Kiinassa, Turkissa, Kanadassa tai ihan missä tahansa maapallolla.

Se, mitä tarvitaan on rohkeus, jota kirkkojen rakentajilla oli – otettiin riskejä, onnistuttiin ja epäonnistuttiin, mutta lopputulos on kaikkien nähtävissä. Nykyisenä aikana pitäisi ottaa digitalisaatio ja tietokoneet palvelukseen – pitäisi olla ensimmäisenä kokeilemassa uusia terveydenhoidon menetelmiä ja kaupan palveluja – olla tekemässä tulevaisuuden digitaalista, virtuaalista kylää.

Ehkä kirkonrakentajaesi-isät tekivät viisaasti rakentaessaan kirkot niin kuin rakensivat.

Lähteet

Castells, M. 1996. The Rise of the Network Society. Blackwell: Mald.

Forsius, A. 2017. Perunan historiaa. Internet: 5.2.2017.
<http://www.saunalahti.fi/arnoldus/peruna.html>

Gallen-Kallela, A. & Tarmio, H. 2007. Rakkaus Keski-Suomeen. Aivi ja Hannu kertovat Akseli Gallen-Kallelan ja Einari Vuorelan luovuuden lähteistä. Jonnaco Oy.

Hagelberg, E. 1870. Hengellinen kalenteri nro 1. Tampere.

Hiltunen, T. 2013. Seksi piristi elämää sallivalla 1700-luvulla. Yle uutiset 2.8.2013.

Husserl, E. 1931. Ideas: General Introduction to Pure Phenomenology. London: George Allen & Unwin Ltd.

Hämäläinen, A. 1930. Keski-Suomen kansanrakennukset, asuntohistoriallinen tutkimus. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Internetix, 2017. Vaatetus 1700- ja 1800-luvuilla. 10.2.2017.
http://materiaalit.internetix.fi/fi/opintojaksot/9historia/mikkelinp_aikallishistoria/asukkaat/vaatetus

Jokipii, M., Nissilä, V. & Orkamo, I. 1960. Vanhan-Ruoveden historia I, Liiteosa. Vanhan-Ruoveden historiatoimikunta.

Junnila, H. 2017. Keski-Suomen asutus – hämäläisistä ja savolaisista keskisuomalaisiksi. Finnica / Keski-Suomi -sivusto/ Artikkelit. www.finnica.fi/suomi/keski-suomi/artikkelit

Keskisarja, T. 2012. Seksi ja väkivalta menneisyyden maalaiskylässä. Tampereen kesäyliopiston luento Sastamalan Opistolla.

Klemetti, H. 1927. Suomalaisia kirkonrakentajia 1600- ja 1700-luvuilla. Helsinki: WSOY.

Knaapas, M. T. 15.1.2017. Puset ristikirkot heijastavat eri tyy-
lejä. Verkkosivu: [http://www.kulttuuriymparistomme.fi/fi-FI/
Ajankohtaista/Artikkelit/Uskon_ja_uskomusten_paikat/ Puset -
ristikirkot_heijastavat_eri_tyyle\(37461\)](http://www.kulttuuriymparistomme.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Artikkelit/Uskon_ja_uskomusten_paikat/Puset_ristikirkot_heijastavat_eri_tyyle(37461))

Koskinen, E. 1992. Pihlajaveden kirkon ihmeellinen historia. Keskisuomalainen 26.10.1992.

Kuokkanen, T. 2014. Vaatetus identiteetin ilmentäjänä – Pii-
kojen pukeutuminen 1700-luvun Oulussa. Oulun yliopisto, his-
toriatieteet, pro gradu -tutkielma.

Luostarinen, M. 2013. Mediayhteiskunnan suurten tapahtumien
dramatiikkaa: Osa 2: Norjalaisesta tragediasta illuusiotalouteen
ja stagnaatioon. BoD, Norderstedt, Germany.

Lilius, A. 1789. Inledning til Tavastlands mineral-historia, Sena-
re Delen. Turun yliopisto. Pehr Adrian Gaddin ohjaama väitös-
kirja.

Lönnrot, E. 1839. Suomalaisen talonpojan koti-lääkäri. Helsinki:
G. O. Waseniuksen tykönä.
<https://www.gutenberg.org/ebooks/38224>

Lönnroth, H. (toim.) 2008. Pehr Adrian Gadd: Lyhykäinen ja
yksinkertainen neuvo kuinka ryytimaan yrttien kasvannot Suo-
menmaassa taiten saatetaan tuleentumaan. Tampere university
press ePublications – Verkkojulkaisut.

Myyryläinen, H. 1999. Seurakunnallisen vaivaishoidon aika. In-
ternetix, Nettiradio Mikaeli.
[http://materiaalit.internetix.fi/fi/opintojaksot/9historia/sosiaali-
turva/seurakunnallisen_vaivaishoidon](http://materiaalit.internetix.fi/fi/opintojaksot/9historia/sosiaali-
turva/seurakunnallisen_vaivaishoidon)

Niemelä, J. 2008. 1700-luvun utilismi ja toive ilmaston lämpe-
nemisestä. AURAICA.
Scripta a Societate Porthan edita Vol. 1, 2008: 71–80.

Pettersson, L. 1956. Matti Åkerblom ja Pihlajaveden kirkko. Arkkitehti – Arkitekten, 6-7, 106-108.

Piilonen, J. 2007. Sastamalan historia 2. Vammala: Sastamalan historiatoimikunta.

Rainio, J. 1957. Kotiseutuni Keuruun kirja. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Rauhala, L. 1989. Ihmisen ykseys ja moninaisuus. Helsinki: Sairaanhoidajien koulutussäätiö.

Rauhala, L. 1978. Psykologia kokemustieteenä inhimillisestä kokemuksesta. Prof. Olavi Viitamäen 60-v. juhlaulkaisu, pp. 149-165.

Rauhala, L. 1974. Psykykinen häiriö ja psykoterapia filosofisen analyysin valossa (pp. 5-91). Helsinki: Weilin + Göös.

Söyrinki, N. & Luho, V. & Jokipii, M. 1959. Vanhan-Ruoveden historia I. Vanhan-Ruoveden historiatoimikunta.

Sillanpää, L.A. 1969. Vanhan - Ruoveden historia II:2. Vammala: Vanhan - Ruoveden historiatoimikunta.

Sinisalo, A. & Lilius, H. 1962. Kauneimmat kirkkomme. Jyväskylä: K.J. Gummerus OY.

Suominen, V.I. 1931. Pihlajaveden seurakunnan historia. Kuopio: Osakeyhtiö Kuopion uusi kirjapaino.

Tapio, O. 1967. Keski-Suomen vanhat puukirkot. Kotiseutu, 4, 120-126.

Topelius, S. 1951. Maamme kirja (Ensimmäinen painos ruotsiksi 1875). Helsinki: WSOY.

Vilkuna, K.H.J. 2015. Juomareiden valtakunta – Suomalaisten känni ja kulttuuri 1500 – 1850. Helsinki: Teos.

Vilkuna, K. & Mäkinen, E. 1979. Isien työ. Helsinki: Otava.

Haastattelut, lehdet ja muut viitteet

Väinö Koivurannan haastattelu vuodelta 1971.

Urho Kotirannan haastattelu vuodelta 1971.

Pihlajaveden seurakunnan, kirkon kalustoluettelo (inventaariluettelo) vuodelta 1834.

Luvatta rakennettu kirkko (P-ma). 1950. Keskisuomalainen 7.5.1950.

Unmärkningar om Keuru Sockens fordna och nu warande tilstånd. Tidningar Utgifne af et Sällskap i Åbo nro. 10, 31.5.1776 Turku: Aurora-Seura.

Suosittelavia verkkosivuja

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/> – sisältää lähes kaikki julkaistut lehdet 1900-luvun alkupuolelle.

<https://www.finna.fi/> – Suomen arkistojen, kirjastojen ja museoiden aarteet.

<http://www.vanhakartta.fi/> – historiallisia karttoja.

<https://fi.wikipedia.org/> – vapaa verkkosanakirja.

<https://commons.wikimedia.org/> – vapaita kuvia.

<https://www.gutenberg.org/> – vanhoja kirjoja.

<https://archive.org/> – kirjoja yms.

Liite 1.

Pihlajaveden seurakunnan ja pitäjän historia lyhyesti

- Aikojen alussa ensin oli Sastamalan seurakunta. Luultavasti Pihlajavedellä 1400- 1500-luvuilla erämajaansa pitäneet lempääläläiset ja muut sieltä päin tulleet eränkävijät kävivät kirkossa Sastamalassa kotona ollessaan. Sen jälkeen kirkkopaikaksi tuli Pirkkalan kirkko 1500-luvun puolivälissä, kunnes Ruoveden kappeli perustettiin 1500-luvun loppupuolella.
- Keuruu erosi ensin kappeliksi 1620-luvulla ja seurakunnaksi 1630-luvulla ja Pihlajavesi oli tietysti osa Keuruuta.
- Keuruun pitäjä perustettiin vuonna 1652.
- Keuruun seurakunta julistettiin 'pannaan' 1662. Kansa tappeli, juopotteli, ei totellut ja harjoitti pakanallisia tapoja. Siitä seurasi, ettei seurakunta saanut järjestää jumalanpalveluksia eikä kansa saanut käydä ehtoollisella, paitsi kaksi seurakuntalaista Kuorevedellä. 'Pannan' pituutta ei tiedetä eikä sitä, miten se vaikutti Pihlajavedellä. (Söyrinki & Luho & Jokipii, 1959.)
- Keuruu siirtyy Turun läänistä Vaasan lääniin 1776.
- Pihlajaveden kirkko tipahtaa taivaasta 1781. Dokumentteja kirkon rakentamisen ajalta ei ole säilynyt.
- Pihlajavesi tuli rukoushuoneseurakunnaksi vuonna 1782.
- Kirkko vihitään käyttöön 1787.
- Kirkkoherrakunnaksi vuonna 1810.
- Kappeliseurakunta 1835.
- Vuonna 1844 pidettiin Pihlajavedellä ensimmäinen nk. rovas-tintarkastus Orivedeltä tulleen tohtori Edvard Bergenheimin toimesta. Kirkko todettiin käyttökelvottomaksi. Uuden kirkon rakentamisen kausi alkaa.
- Pihlajaveden kunnan perustaminen 1868.
- Pihlajaveden uusi kirkko tulee valmiiksi 1870 ja vihitään käyttöön 1871.
- Pohjanmaan rata 1883.
- Seurakunta itsenäistyi 1895.
- Pihlajavesi Keski-Suomen lääniin 1960.
- Pihlajaveden kunta liittyi Keuruuseen 1969.
- Keuruun-Pihlajaveden seurakuntayhtymä 1969.
- Pihlajaveden seurakunta liitettiin Keuruun seurakuntaan kappeliseurakunnaksi 1995.

Liite 2

Pihlajaveden papit kirkkojen rakentamisen ja vanhan kirkon entisöimisen aikaan

Luettelossa on tarkoituksena olla kaikki papit, jotka ovat tehneet työtä Pihlajavesi työpisteenä – vuoden pari virheitä saattaa olla työvuosissa, koska aloitus ja lopetusvudet ovat usein samoja.

Anders Gummerus (1820-1822)

Simon Helenius (1823-1825)

Mikael Kellman (1830-1833)

Johan Mikael Bergroth (1834-1842)

Frans Henrik Bergroth, armovuoden ja välisaarnaaja (1842-1846)

Johan Gyllenberg, välisaarnaaja (1846-1847)

Gustaf Erik Forsman (1847-1850)

Karl Fredrik Staudinger, vt kappalainen (1850-1851)

Oskar Vilhelm Forsman (1851-1856)

Anders Abraham Favorin, vt. kappalainen (1856)

Karl Nauklér (1857-1871)

Berndt Vilhem Ebeling (1871-1878)

Julius Bergroth (1878-1885)

Aron Gustav Snellman (1885-1889)

Henrik Nurmio, vt. kappalainen (1885-1887)

Viktor Brusila (1889-1914)

Johan Emil Aaltio e Andelin, vt. kappalainen (1903)

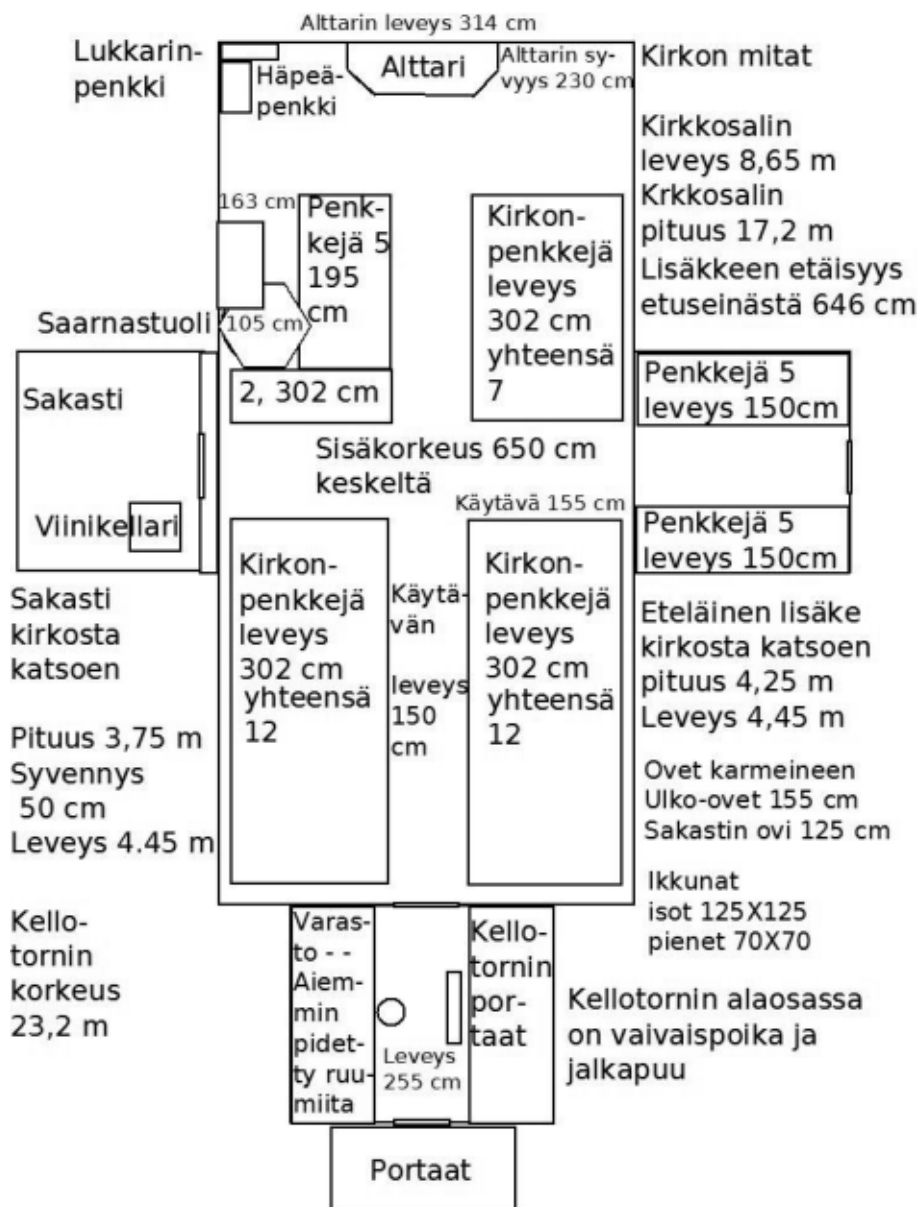
Juho Aleks Peltonen (1916-21)

Väinö Alban Suojamaa (1921-24)

Väinö Ilmari Suominen (1925-35)

Liite 3

Kirkko vuonna 2017

Liite 4

Sattumaa vai ...

Pihlajaveden 'alkuhämäläiset' kävivät luultavasti kirkossa Sastamalassa – varsinkin kun Pihlajavedellä asuntolina olivat vain metsästysmajat, pienet hirsirakennukset, varsinainen koti oli Vesilahdella, Lempäälässä tai jossain vanhan Sastamalan seurakunnan alueella.

Sastamalan Pyhän Marian kirkko rakennettiin 1400/1500-luvun taitteessa. Tämä on se kirkko, jossa käytiin jumalanpalveluksissa hyvinkin pitkien matkojen takaa. Kirkko on kokenut monenlaisia vaiheita, kuten seinien vajoamista, tulipalon jne. Kirkko oli pitkään vailla sisäkattoa, kunnes Anders Högerman rakensi kirkkoon puisen holvikaton vuonna 1777. (Piilonen, 2007.)

Anders Asp oli Karkun kirkkoherrana (Sastamalan Pyhän Marian kirkko) vuodesta 1775 kuolemaansa 1793 saakka. Avio puolisona hänellä oli Anna Christina Indrenius. Abraham Indrenius oli Ruoveden ja Keuruun kirkkoherrana 1700-luvun alkupuolella. Indreniuksella oli myös kartano Kiikoisissa, nykyisessä Sastamalassa. (Piilonen, 2007.) Poika Indrenius oli Keuruun kirkkoherrana Pihlajaveden kirkon rakentamisen aikaan. Onko näillä asioilla jotain yhteistä – varsinkin kun Matti Åkerblon rakentaa kirkkoja vanhan Sastamalan alueella?

Olen seisonut Pyhän Marian kirkon ja Pihlajaveden vanhan kirkon keskikäytävällä. Jos haluaa selvittää, millainen tunnelma kirkossa on se kannattaa tehdä kävelemällä läntisestä sisäänkäynnistä kohti alttaria ja aistia samalla kirkon 'henkeä'. Kummassakin kirkossa on samanlainen tunnelma.

Viinejä kuvataan laatua kuvaavilla adjektiiveilla. Kirkkoja voi kuvata vastaavasti. Pyhän Marian kirkkoa ja Pihlajaveden vanhaa kirkkoa kuvaavat ilmaukset harras, koruton, maalaismainen, rehellinen ja vaatimaton.

Kuva Pyhän Marian kirkosta, Sastamalan vanhasta kirkosta. Kirkossa puinen holvikatto kuten Pihlajavedelläkin. kuvalähde Wikimedia: Anneli Salo.

Molemmissa kirkoissa sama 'look & feel' -tunnelma. Kirkot ovat olleet hylättyinä vuosikummeniä uusien valmistuttua. Samoin Akseli Gallén nimitti Tyrvään uutta kirkkoa - kirkon kuvatukseksi ja Pihlajaveden uutta kirkkoa kirkkohökkeliksi.

Viestisivu

Tämä kirja on kirjoittajan näkemys siitä, mitä Pihlajaveden kirkkojen rakentamisessa on tapahtunut ja millaisia rakentajat olivat.

Se ei ole varsinaista historiankirjoitusta, vaikka olenkin faktat tarkistanut. Se on kertomus siitä miten minun mielestäni tapahtumat ja kehitys eteni.

Toivon kommentteja tästä kirjasta. Mitkä asiat eivät menneet esitetyllä tavalla ja mitä asioita muistat lisää.

Kirjoita minulle.

Tiedetilan julkaisut, kuten tämäkin kirja, lisensoidaan pääsääntöisesti Cretive Commons lisenssillä. Materiaalia voi jakaa vapaasti eteenpäin. Siksi toivonkin, että kerrot, miten lähettämäsi aineistoa saa käyttää.

Tiedetila
Alkulantie 265, 42930 Katajamäki
tiedetila@gmail.com
www.tiedetila.fi

Tiedetilan tietokone museon toimintaa voit tukea maksamalla tästä nettikirjasta vapaaehtoisen maksun. Laskun saat haettua netistä osoitteesta:

www.tiedetila.fi/lasku2

Muistathan kertoa tutuillesi ja ystävillesi tästä kirjasta – linkki pdf-versioon on osoitteessa:

www.tiedetila.fi/kirkonrakentajia

Mikä on Tiedetila?

Tiedetila, ScienceFarm toimii Keski-Suomessa entisen Pihlajaveden kunnan alueella. Alue on harvaan asuttua maaseutua noin yksi henkilö neliökilometrillä – kesäaikaan jokaiselle neliökilometrille tulee lisäksi yksi mökkiläinen. Alueen maapinta-ala on 416 neliökilometriä ja vakituksia asukkaita vähän yli 400. Tiedetilan kotipaikka on erämaan keskellä. Tiedetilaan kuuluu metsätila mukaan lukien kaksi yksityistä luonnonsuojelualuetta.

Tiedetilan keskeisiä periaatteita ovat ekologisuus, kierrätys, ja kestävä kehitys.

Päämääränä on tutkia ja kerätä henkilökohtaiseen käyttöön tarkoitettujen tietokoneiden, mikrotietokoneiden historiaa. Toiseksi Tiedetilalla vaalitaan ja kasvatetaan kotimaisia luonnonkasveja sekä syötäviä että katseltavia. Tiedetilalla on myös esimerkkejä havaintopsykologiasta ja harhoista sekä erilaisista tieteellisistä kokeista.

Tiedetilalla järjestetään tapahtumia, kursseja ja työpajoja. Keskeiset kaksi aihealuetta ovat: tietotekniikka ja puutarhanhoito. Kohderyhminä ovat kaikenikäiset ihmiset, painopisteenä kuitenkin seniori-ikäiset. Näyttelyt ovat avoinna yleisölle kesäkuukausina, muina aikoina sopimuksen mukaan. Tiedetilan arkistot ovat tutkijoiden käytettävissä ympäri vuoden. Tiedetilalla järjestetään vuosittain seminaareja ja osallistutaan valtakunnallisiin tapahtumiin.

Kesäkauden avajaisseminaari (entisten nörttien päivä) on vuositain touko-kesäkuun vaihteessa. Seminaarin osallistujat pitävät spontaaneja esitelmiä tietotekniikan historiasta, nykypäivästä ja tulevaisuuden näkymistä. Puutarhaan liittyviä tapahtumia ovat 'Luonnonkukkien päivä' ja 'Avoimet Puutarhat' valtakunnallinen puutarhapäivä.

Nettisivu: www.tiedetila.fi sähköposti: tiedetila@gmail.com

Amesin talo, joka ei ole talo. Samaan rakennelmaan on koottu useita visuaalisia illuusioita. Kyse on etäisyysarhoista.

